

Jacques Perk en J. A. Alberdingk Thijm

door

PH. VAN DE NIEUWEGIESSEN

OVERZICHT VAN HET ONDERZOEK

In zijn biografie *Het korte leven van Jacques Perk* noemt Garnt Stuiveling de Amsterdamse letterkundige kringen waar de Waalse predikant M. A. Perk veel vrienden en kennissen had, onder wie J. A. Alberdingk Thijm, cultureel emancipator van het katholieke bevolkingsdeel in de negentiende eeuw¹. Behalve auteur van talrijke geschriften zoals de verzenbundel *Het voorgeborchte en andere gedichten* en de historische schetsen *Portretten van Joost van den Vondel* was de laatste tevens hoogleraar in de Aesthetica aan de Rijks-Akademie van Beeldende Kunsten en firmant van de uitgeverij C. L. van Langenhuisen, gevestigd 'In den Berg Thabor' op de hoek van het Singel en de Beulingstraat. Zelf was Ds. Perk een vruchtbaar auteur van reisbeschrijvingen en studies op kerk-historisch gebied: zijn bibliografie zal blijken omvangrijk te zijn². Nadat M. A. Perk op dinsdag 31 oktober 1876 de zojuist benoemde hoogleraar schriftelijk had gelukgewenst met zijn professoraat³, dat hij op maandag 4 december aanvaardde met het uitspreken van een inaugurele rede⁴, heeft zijn zoon Jacques, een zeventienjarige leerling aan de Eerste Hoogere Burger School aan de Keizersgracht, op donderdagavond 16 november 1876 omstreeks acht uur door bemiddeling van zijn vader persoonlijk kennism gemaakt met J. A.

1. Garnt Stuiveling, *Het korte leven van Jacques Perk*. Een biografie, Amsterdam 1957; tweede, gewijzigde druk, Amsterdam 1966; derde, gewijzigde druk, Amsterdam 1974, blz. 51-52, 63. Alle verwijzingen hebben steeds betrekking op deze derde druk, verder aangehaald als *Het korte leven van Jacques Perk*³.

2. Een uitgebreide verzameling van zijn geschriften bevindt zich in de Bibliotheek van de Waalse Gemeente te Amsterdam.

3. De zeer beknopte gelukwens op een ongedateerde briefkaart van M. A. Perk aan J. A. Alberdingk Thijm, afgestempeld Amsterdam, 31 oktober 1876; aanwezig in het Katholiek Documentatie Centrum, Universiteitsbibliotheek te Nijmegen; verder aangehaald als Katholiek Documentatie Centrum.

4. J. A. Alberdingk Thijm, *Openingsrede, bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambt aan de Rijks-Akademie van Beeldende Kunsten, den 4n December, 1876*, Amsterdam 1876; tweede, verbeterde druk, Amsterdam 1877. Een anoniem [?] verslag van deze plechtigheid, waarbij Jacques Perk misschien aanwezig is geweest, is opgenomen in het *Algemeen handelsblad*, 5 december 1876, blz. [3]. Rubriektitel 'Vervolg der nieuwstijdingen'.

Alberdingk Thijm⁵. De relatie tussen hen is achtereenvolgens meer of minder uitvoerig behandeld door Betsy Perk⁶, Albert Verwey⁷, Willem Kloos⁸, J. F. M. Sterck⁹, Ch. M. van Deventer^{9bis}, Ika A. Thomése¹⁰, Gerard Brom¹¹, H. L. M. van Can¹², G. Stuiveling¹³,

5. *Het korte leven van Jacques Perk*⁵, blz. 63; M. A. Perk aan J. A. Alberdingk Thijm, 14 november 1876 (Jacques Perk, *Brieven en dokumenten*, ed. Garnt Stuiveling, Amsterdam 1959, blz. 84; verder aangehaald als *Brieven en dokumenten*); J. A. Alberdingk Thijm aan M. A. Perk, 14 november 1876 (hier afgedrukt blz. 208); J. A. Alberdingk Thijm aan M. A. Perk, 18 november 1876 (Betsy Perk - zie hiervoor noot 6 -, blz. 48-49; *Brieven en dokumenten*, blz. 85). In dezelfde maand waarin Jacques Perk kennismaatte met J. A. Alberdingk Thijm schreef hij zijn gedicht 'Bij het portret van onze familiekring', genoteerd in 'Berijmde Ernst en Kortswijl', 1e Boekje, blz. 20-21. Dit bevindt zich onder signatuur XV C10 in het Perk-archief in de Universiteits-Bibliotheek van Amsterdam; verder aangehaald als Perk-archief. Met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid heeft dit gedicht betrekking op de foto van de familie Perk, afgedrukt door Betsy Perk tegenover blz. 59 van haar boek - zie hiervoor noot 6 -, die dan eveneens uit november 1876 zal dateren; *Brieven en dokumenten*, blz. 411.

6. Betsy Perk, *Jacques Perk, geschetst voor 't jong Nederland der XXe eeuw, met onuitgegeven prozastukken, gedichten en portretten van den dichter*, Amsterdam-Hilversum 1902, blz. 48-49, 73-82; verder aangehaald als Betsy Perk.

Dit boek bestaat in ingenaaide en gebonden uitvoering. Zoals op de omslagen staat vermeld, verscheen de ingenaaide in twee afzonderlijke 'stukken'. Daarnaast zijn er gebonden exemplaren in een band ontworpen door J. B. Heukelom; zie hiervoor E. Braches, *Het boek als nieuwe kunst*. Een studie in art nouveau, Utrecht 1973, blz. 373 en 515. [Proefschrift Universiteit van Amsterdam].

De vroegste besprekingen van het eerste 'stuk' verschenen in juli 1902 en die van het tweede in oktober van dat jaar, zodat beide waarschijnlijk niet tegelijkertijd het licht hebben gezien. Dit is nog aannemelijker door de toekomstige tijd van de volgende mededeling op de omslag van het eerste 'stuk': 'Het 2e stuk zal bevatten de historische- en wijsgeerige artikelen van den dichter.'. Een opgave van alle achterhaalde recensies zal worden opgenomen in de te verschijnen bibliografie over Jacques Perk.

7. Albert Verwey, *Inleiding tot de nieuwe Nederlandsche dichtkunst (1880-1900)*, Amsterdam z.j. [1905], blz. 31-33.

8. Willem Kloos, *Jacques Perk en zijn beteekenis in de historie der Nederlandsche literatuur*, Amsterdam 1909, blz. 74-75, 95.

9. J. F. M. Sterck, 'Een brief van Jacques Perk', in *Van onzen tijd* XVI (1915-1916), blz. 290-293 [april 1916].

9bis. Ch. M. van Deventer, 'Uit het leven van Jacques Perk. Brieven van hem zelf aan Ch. M. van Deventer', in *De gids* LXXX (1916), deel III, blz. [199]-229 [augustus] en [429]-451 [september]; blz. 432-433.

10. Ika A. Thomése, *Romantiek und Neuromantiek*. Mit besonderer Berücksichtigung Hugo von Hofmannsthal's, Haag 1923, blz. 113 [Proefschrift Rijks Universiteit te Utrecht].

11. Gerard Brom, 'Josef Alberdingk Thijm en de romantiek. Slot', in *Dietsche warande en belfort* XXV (1925), blz. 481-505; over Jacques Perk en J. A. Alberdingk Thijm blz. 501-505 [juni]; herdrukt in Gerard Brom, *Romantiek en katholicisme in Nederland*, deel II. Wetenschap en staatkunde, Groningen-Den Haag 1926, blz. 273-298; over Jacques Perk en J. A. Alberdingk Thijm blz. 294-298. Alle verdere verwijzingen hebben steeds betrekking op de boekuitgave.

12. H. L. M. van Can, *J. A. Alberdingk Thijm*. Zijn dichterlijke periode, Rotterdam 1936, blz. 11 en 156 [Proefschrift Rijks Universiteit te Leiden].

13. G. Stuiveling, 'Vosmaer en zijn jongere tijdgenoten' en 'De briefwisseling Vosmaer-Perk', in *Groot-Nederland XXXVI* (1938), deel II, blz. 109-204 [augustus]; over Jacques Perk en J. A. Alberdingk Thijm blz. 113; in boekvorm verschenen als *De briefwisseling Vosmaer-Perk*, ed. G. Stuiveling, Amsterdam 1938

nogmaals J. F. M. Sterck¹⁴, W. C. Bennink¹⁵, L. J. Rogier¹⁶, nogmaals Gerard Brom¹⁷, nogmaals Garmt Stuiveling¹⁸, Harry G. M. Prick¹⁹ en R. Breugelmans²⁰.

Hoewel Willem Kloos in december 1890 een tipje oplicht van de sluier over de gang van zaken bij de keuze van een bezorger van Jacques Perks schriftelijke nalatenschap in november 1881²¹ en Lodewijk van Deyssel in de liefdevolle biografie die hij in 1893 onder het pseudoniem A. J. aan de nagedachtenis van zijn vader heeft gewijd een en ander meedeelt over de bezoeken van Jacques Perk aan zijn ouderlijk huis²², heeft Betsy Perk zich als

[augustus]; over Jacques Perk en J. A. Alberdingk Thijm blz. 9; verder aangehaald als *De briefwisseling Vosmaer-Perk*.

14. J. F. M. Sterck, 'Thijm en Perk. De invloed van den Amsterdamschen meester op den jongen dichter', in *De Maasbode*, 19 augustus 1938, avondblad, tweede blad, blz. 5.

15. W. C. Bennink, *Alberdingk Thijm*. Kunst en karakter, Utrecht-Nijmegen 1952, blz. 142-144 [Proefschrift Katholieke Universiteit te Nijmegen].

16. L. J. Rogier en N. de Rooy, *In vrijheid herboren*. Katholiek Nederland 1853-1953, 's-Gravenhage 1953, blz. 396.

17. Gerard Brom, *Alberdingk Thijm*, Utrecht-Antwerpen 1956, blz. 240-241.

18. *Het korte leven van Jacques Perk*³, blz. 63-64, 68, 72-73, 74.

19. Harry G. M. Prick, 'Lodewijk van Deyssel over Jacques Perk', in *Roeping* XXV (1959-1960), blz. 448-450 [december 1959].

20. R. Breugelmans, *Jacques Perk*, New York z.j. [1975], blz. 18, 22, 32-33, 36, 154.

21. Willem Kloos, 'Vosmaer en de moderne Hollandsche literatuur', in *De nieuwe gids* VI (1891) [1890-1891], deel I, blz. [293]-310; over Jacques Perk en J. A. Alberdingk Thijm blz. 300 [december 1890]; herdrukt als 'Vosmaer en de moderne Hollandsche literatuur', in Willem Kloos, *Veertien jaar literatuur-geschiedenis*, deel II, Amsterdam 1896, blz. [186]-206; over Jacques Perk en J. A. Alberdingk Thijm blz. 194; 1898²; 1904³; 1925⁴. Zie ook blz. 227-228.

22. A. J. [K. J. L. Alberdingk Thijm], *J. A. Alberdingk Thijm*, Amsterdam 1893, blz. 184. Blijkens het handschrift heeft Jacques Perk model gestaan voor de figuur van Marinus de Beer in Van Deyssels roman *Een liefde*, deel I, Amsterdam 1887, blz. 196, 203-205; deel II, Amsterdam 1887, blz. 31-34, 55; fotomechanische herdruk met gelijke paginering, ed. Harry G. M. Prick, Den Haag 1974; Amsterdam 1899², gewijzigde herdruk, blz. 186, 193-195, 225-227, 247.

In het Van Deyssel-archief bevindt zich een ongedateerd concept van een brief uit 1908, het jaar van Potgieters eeuwfeest, waarvan de geadresseerde overigens niet bekend is. Hierin schrijft Van Deyssel dat hij in zijn ouderlijk huis voor de eerste maal heeft horen spreken over Jacques Perk, toen zijn vader was thuisgekomen van de onthulling van het Potgietermonument op de Westerbegraafplaats waar hij Jacques Perk had ontmoet.

Deze plechtigheid had plaats op maandag 3 februari 1879. Bij de onthulling van Potgieters borstbeeld werd het woord gevoerd door Joh. C. Zimmerman, de bezorger van Potgieters *Werken*, J. A. Alberdingk Thijm, J. Dyserinck en J. van Vloten. Een anoniem [?] verslag hiervan is opgenomen in het *Algemeen handelsblad*, 4 februari 1879, blz. [1]. Een beschrijving van het monument geeft Jan ten Brink: 'In eene nis van blauwen eskauzijschen steen staat Potgieter's wit marmeren borstbeeld, door Stracké gebeiteld.' (Jan ten Brink, *Geschiedenis der Noord-Nederlandsche letteren in de XIXe eeuw*. In biographieën en bibliographieën, 1830-1880, deel II, Amsterdam 1888, blz. 165).

Tijdens deze plechtigheid liep Jacques Perk een verkoudheid op die hem – met allerlei complicaties – noodzaakte gedurende de maanden februari en maart in huis te blijven (Jacques Perk aan Charles van Deventer, 27 februari 1879; Ch. M.

eerste literair-historisch beziggehouden met de relatie tussen Jacques Perk en J. A. Alberdingk Thijm. In de zomer van 1902 publiceert ze de volgende bescheiden : de brief van J. A. Alberdingk Thijm aan M. A. Perk van 18 november 1876²³, concept Ia van Jacques Perks brief aan J. A. Alberdingk Thijm van 28 januari 1878²⁴, de brief van J. A. Alberdingk Thijm aan Jacques Perk van 1 februari 1878²⁵ en concept IIB van Jacques Perks brief aan J. A. Alberdingk Thijm van 11 februari 1878²⁶. Daarnaast drukt ze de brieven af van Jacques Perk aan haar zelf van 9 december 1880²⁷ en 20 september 1881²⁸ waarin enkele opmerkingen over J. A. Alberdingk Thijm voorkomen. Haar conclusies zijn dat Jacques Perk werd uitgenodigd voor de donderdagavonden en daarvan een trouw bezoeker werd, terwijl uit zijn brieven een zekere overmoed en een zich ontwikkelend geestelijk bewustzijn blijken²⁹.

Zonder van nieuwe documenten gebruik te maken bespreekt Albert Verwey in 1905 het belang van Warner Willem van Lenneps vertaling van Keats' *Hyperion* voor de toenmalige jongeren, die was opgedragen aan de vriendenkring welke in de wintermaanden iedere dinsdagavond om de veertien dagen ten huize van J. A. Alberdingk Thijm bijeen kwam³⁰.

van Deventer, 'Uit het leven van Jacques Perk. Brieven van hem zelf aan Ch. M. van 'Deventer', in *De gids* LXXX (1916), deel III, blz. [199]-229 [augustus] en [429]-451 [september]; opmerking blz. 207; *Brieven en dokumenten*, blz. 169).

23. Betsy Perk, blz. 48-49; *Brieven en dokumenten*, blz. 85. De opmerking over Bilderdijs genealogie heeft met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid betrekking op de door J. A. Alberdingk Thijm samengestelde 'Stamtafel van Mr. Willem Bilderdijs, opgemaakt uit ongedrukte en gedrukte bescheiden', gevoegd bij zijn artikel 'De eer eens grooten meesters', in *De gids* 1876, deel III, blz. [305]-325 [augustus].

24. Betsy Perk, blz. 73-76; zie voor de verhouding tussen de concepten en de netbrief noot 100, blz. 212.

25. Betsy Perk, blz. 77-78; *Brieven en dokumenten*, blz. 117-118.

26. Betsy Perk, blz. 79-82; *Brieven en dokumenten*, blz. 119-122; zie voor de verhouding tussen de concepten en de netbrief noot 112, blz. 216.

27. Betsy Perk, blz. 150-155; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 154; *Brieven en dokumenten*, blz. 263-267; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 266.

28. Betsy Perk, blz. 180-182; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 181; *Brieven en dokumenten*, blz. 384-385; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 385.

29. Betsy Perk, blz. 49 en 72. Haar opmerking op blz. 48 dat M. A. Perk aan J. A. Alberdingk Thijm een brief met klachten over het onderwijs op de H. B. S. van Jacques Perk heeft laten lezen is onjuist, daar in de brief van M. A. Perk aan J. A. Alberdingk Thijm van 14 november 1876 sprake is van 'schetsen' (*Brieven en dokumenten*, blz. 84). De brief met klachten van Jacques Perk is afgedrukt bij Betsy Perk, blz. 26-47; *Brieven en dokumenten*, blz. 87-104.

30. Albert Verwey, *Inleiding tot de nieuwe Nederlandsche dichtkunst (1880-1900)*, Amsterdam z.j. [1905], blz. 31-33. Ten onrechte zegt Verwey op blz. 33 over Perk: 'Hij ook is een enkele maal in dien Dinsdagschen kring geweest.'. Misschien is deze opmerking de bron inzake het misverstand dat Jacques Perk de dinsdagavonden zou hebben bezocht. In alle bewaard gebleven brieven en op twee briefkaarten is immers steeds duidelijk sprake van de donderdagavonden waarop

In januari 1909 constateert Willem Kloos dat er wel een fundamenteel verschil bestaat tussen de poëzie van Jacques Perk en de predikant-dichters, maar niet tussen die van Jacques Perk en J. A. Alberdingk Thijm³¹.

Een jongere goede kennis van J. A. Alberdingk Thijm, J. F. M. Sterck, is de volgende die een dokument bekend maakt. Hij drukt in april 1916 de brief af van Jacques Perk aan J. A. Alberdingk Thijm van vrijdag 8 juni 1877³², die hij naar zijn zeggen samen met een duizendtal andere brieven van de erven J. A. Alberdingk Thijm heeft aangeworven³³. Volgens Sterck is deze geschreven naar aanleiding van Thijms sonnet 'Bij de dood van H. M. de Koningin'³⁴, evenals Perks bijbehorend gedicht 'Klage-deun'³⁵. Naar Sterck mededeelt, heeft J. A. Alberdingk Thijm zijn in 1853

Jacques Perk bij J. A. Alberdingk Thijm op bezoek ging, zoals uit de volgende plaatsen blijkt:

'Ik heb het cahier van uw zoon doorbladerd, en ben er zoo meê ingenomen, dat ik hem noodig Donderdagavond een uurtjen of twee met mij, in mijn huislijken kring te komen doorbrengen.' (J. A. Alberdingk Thijm aan M. A. Perk, 14 november 1876; hier afgedrukt op blz. 208).

'Donderdagsavonds (behalve den eerstvolgenden) ben ik gewoonlijk thuis (den 14en Dec. echter ook niet), als hij zijn bezoek eens hervatten wil, 't zal ons zeer aangenaam zijn.' (J. A. Alberdingk Thijm aan M. A. Perk, 18 november 1876; *Brieven en dokumenten*, blz. 85).

'Moreover will I go annoy Mr. Thijm at Thursday evening, you know?' (Jacques Perk aan Frank van der Goes, 5 september 1877; *Brieven en dokumenten*, blz. 111).

'Reeds op meer dan ééne Donderdag-avond stond ik bereid uwen huiselijken kring door mijn gezelschap te komen vergrooten, maar 't was mij telkens of me een onverklaarbaar iets daarvan afhiel.' (Jacques Perk aan J. A. Alberdingk Thijm, 28 januari 1878; *Brieven en dokumenten*, blz. 113-116; citaat blz. 114).

'Daarom wensch ik hartelijk, zoodra de geneesheer mij toestaat de avondlucht te trotseeren met veruimde borst weder eens bij u te komen „Donderdagavonden“.' (Jacques Perk aan J. A. Alberdingk Thijm, 11 februari 1878; hier afgedrukt op blz. 220-223; citaat blz. 223).

'Helaas veroorloofde mijne betrekking van medewerker aan Het Handelsblad mij sinds twee maanden niet een Donderdagavond bij u te slijten.' (Jacques Perk aan J. A. Alberdingk Thijm, 31 december 1878; hier afgedrukt op blz. 234).

Warner Willem van Lennep (Amsterdam, 28 augustus 1833 - Amsterdam, 3 mei 1903) had zijn *Hyperion*-vertaling privatim laten drukken in een beperkte oplage die bestemd was voor vrienden en kennissen (Amsterdam 1879; ed. J. Six, z. pl. [Amsterdam] 1927²). Jacques Perk bezat een exemplaar dat na zijn overlijden door Ds. Perk aan Willem Kloos is geschonken (Willem Kloos, *Okeanos-fragmenten*, ed. A. P. Verburg en Harry G. M. Prick, Den Haag 1971, blz. 20).

31. Willem Kloos, *Jacques Perk en zijn beteekeenis in de historie der Nederlandsche literatuur*, Amsterdam 1909, blz. 95.

32. J. F. M. Sterck, 'Een brief van Jacques Perk', in *Van onzen tijd* XVI (1915-1916), blz. 290-293 [april 1916].

33. Zie voor de problematiek die hiermee samenhangt noot 179, blz. 230.

34. J. A. Alberdingk Thijm, *Verspreide gedichten*. 1841-1889, ed. J. F. M. Sterck, Amsterdam 1894, blz. 144-145; *Brieven en dokumenten*, blz. 109.

35. Hs. berust onder signatuur XV C3⁵ in het Perk-archief; Jacques Perk, *Proeven in dicht en onacht*, ed. Garnt Stuiveling, Amsterdam 1958, blz. 57-59; verder aangehaald als *Proeven in dicht en onacht*. Stercks mededeling dat het hier een verloren gegaan sonnet betreft, is onjuist.

verschenen bundel *Het voorgeborchte en andere gedichten*, waarin het gedicht 'Ouderlijk huis' is opgenomen, aan Jacques Perk ten geschenke gegeven. Op grond hiervan ontwikkelde zich de correspondentie van 28 januari, 1 februari en 11 februari 1878. Sterck concludeert, dat Jacques Perk veel waarde hechtte aan het oordeel van Alberdingk Thijm en zijn 'Klink-dicht aan Joost van den Vondelen'³⁶ bewust Thijms invloed op zijn dichterlijke vorming.

In augustus en september van hetzelfde jaar publiceert Ch. M. van Deventer fragmenten van brieven van Jacques Perk aan hemzelf, waaronder ook een passage over J. A. Alberdingk Thijm uit een schrijven van 3 mei 1877³⁷. Op grond van de door Betsy Perk afgedrukte bescheiden veronderstelt hij dat Jacques Perk aanvaankelijk is ontvangen in Thijms familiekring en pas later aan diens letterkundige vrienden is voorgesteld. Van Deventer voegt er echter aan toe dat de zaak niet geheel duidelijk is^{37bis}.

Evenmin als Ika A. Thomése in 1923³⁸ neemt Gerard Brom in 1926 nieuwe documenten op, hoewel hij de netbrief van Jacques Perk aan J. A. Alberdingk Thijm van 28 januari 1878 - Ic - heeft

36. Hs. berust onder signatuur XV C3^{12d} in het Perk-archief; Betsy Perk, blz. 88; *Proeven in dicht en ondicht*, blz. 221.

37. Ch. M. van Deventer, 'Uit het leven van Jacques Perk. Brieven van hem zelf aan Ch. M. van Deventer', in *De gids* LXXX (1916), deel III, blz. [199]-229 [augustus] en [429]-451 [september]; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 432-433; *Brieven en documenten*, blz. 108.

37bis. Zie noot 37, blz. 432 noot 1.

38. Ika A. Thomése, *Romantik und Neuromantik*. Mit besonderer Berücksichtigung Hugo von Hofmannsthal's, Haag 1923, blz. 113 [Proefschrift Rijks Universiteit te Utrecht]. Haar opmerking dat Perk en andere jongeren de dinsdagavonden bezochten, is onjuist. In zijn bespreking van dit boek zegt Willem Kloos: 'Op bladz. 113 spreekt zij over de bekende avondjes bij professor Alberdingk Thijm en zegt dan kordaat: „Zu den regelmässigen Besuchern gehörten Kloos und Verwey“. Dit is een volstrekte onwaarheid. Ik zelf ben nooit op een dezer avonden tegenwoordig geweest, en Verwey heeft prof. Thijm zelfs niet persoonlijk gekend. Ik wist dit laatste reeds uit mijzelf maar ten overvloede is het mij nu, op mijn navraag, bevestigd door een persoonlijk schrijven aan mij van mijn vriend L. van Deysse, prof. Thijm's wel genialen maar geenszins romantischen Zoon.' (Willem Kloos, 'Een fraai-opgetuigde maar onwezenlijke schijn', in *De nieuwe gids* XXXIX (1924), deel I, blz. [500]-512; citaat blz. 512 [april]; herdrukt als 'CCXXXVIII (CCCXXI) Een fraai-opgetuigde maar onwezenlijke schijn', in Willem Kloos, *Letterkundige inzichten en vergezichten* XVI/*Nieuwere literatuurgeschiedenis* XXI, Den Haag 1931, blz. [45]-60; citaat blz. 59-60 [november]. Zie voor de briefwisseling tussen Kloos en Van Deysse hierover bijlage D, blz. 238-239.

De mededeling van Kloos en Van Deysse dat Verwey en J. A. Alberdingk Thijm elkaar niet gekend hebben, wordt bevestigd door Verwey's opmerking dat hij Alberdingk Thijm wel op straat heeft gezien maar nooit gesproken (Albert Verwey, 'Bij den dood van J. A. Alberdingk Thijm', in *De nieuwe gids* IV (1889) [1888-1889], deel II, blz. [224]-231; opmerking blz. 225 [juni 1889]; herdrukt in Albert Verwey, *Verzamelde gedichten*, Amsterdam 1889, blz. 218-230; opmerking blz. 219; Amsterdam 1901²; *Verzamelde gedichten*, deel I, Amsterdam 1911, blz. 141-150; opmerking blz. 142; *Oorspronkelijk dichtwerk*, deel I, Amsterdam-Santpoort 1938, blz. 103-110; opmerking blz. 104.

gevonden en deze daarna aan de Bibliotheca Thijmiana is geschonken. Volgens Brom is de correspondentie tussen Jacques Perk en J. A. Alberdingk Thijm maar gedeeltelijk overgebleven en heeft de bewust katholieke houding van Thijm veel bijgedragen tot Perks vorming. Literair-historici hebben Thijms aandeel daarin miskend en door een krijgslist van Willem Kloos is hij in november 1881 opzettelijk uitgesloten van het bezorgen van Jacques Perks *Gedichten*³⁹.

H. L. M. van Can wijst er in 1936 op dat Jacques Perk het inkonsekvente in Thijms denken en daden ontgaan is. Hij vergelijkt de gedichten die beiden hebben geschreven ter gelegenheid van de P. C. Hooft-feesten in maart 1881 met elkaar en constateert dat inhoud, toon en vorm geheel verschillend zijn⁴⁰.

Als twee jaar later de briefwisseling tussen Carel Vosmaer en Jacques Perk in augustus 1938 wordt uitgegeven⁴¹ – naar aanleiding waarvan J. F. M. Sterck een beschouwing schrijft die in hoofdzaak een herhaling is van zijn opstel uit 1916⁴² – en in januari 1939 die tussen Jacques Perk en Joanna C. Blancke⁴³, komen ook de passages over J. A. Alberdingk Thijm ter beschikking van het wetenschappelijk onderzoek. Uit de correspondentie tussen Carel Vosmaer en Willem Kloos, die in december 1939 verschijnt,

39. Gerard Brom, *Romantiek en katholicisme in Nederland*, deel II. Wetenschap en staatkunde, Groningen-Den Haag 1926, blz. 294-298. In zijn betoog zijn de volgende onjuistheden geslopen. Jacques Perk was geen zestien maar zeventien jaar toen hij J. A. Alberdingk Thijm leerde kennen (blz. 294). M. A. Perk stuurde geen verzen aan Alberdingk Thijm, maar een cahier met schetsen (blz. 294). Verder is de voorstelling van de gang van zaken op blz. 295 tendentieus: Jacques Perk had zijn Vondel-schetsen immers al geschreven toen hij Alberdingk Thijm persoonlijk leerde kennen. Dit blijkt uit de brief van Ds. Perk aan J. A. Alberdingk Thijm van 14 november 1876, waarin hij schrijft dat zijn zoon enige schetsen heeft geschreven die spelen in de tijd waarin Alberdingk Thijm zo goed thuis is en oorspronkelijk waren bestemd voor een voordracht in een kransje (*Brieven en dokumenten*, blz. 84). Dit laatste stemt overeen met de mededeling in de 'Inleiding' dat ze geschreven zijn voor een openbare lezing (Betsy Perk, blz. [205]; *Proeven in dicht en ondicht*, blz. 13). Bovendien plaatst Brom de brief van 8 juni ten onrechte in 1878 (blz. 295). Zie voor J. A. Alberdingk Thijm en Jacques Perks *Gedichten* blz. 227-228.

40. H. L. M. van Can, *J. A. Alberdingk Thijm*. Zijn dichterlijke periode, Rotterdam 1936, blz. 11 en 156 [Proefschrift Rijks Universiteit te Leiden].

41. *De briefwisseling Vosmaer-Perk*, over J. A. Alberdingk Thijm blz. 25, 31, 36 en 81. Hoewel door het overwegend mondelinge contact inderdaad veel zich aan onze waarneming onttrekt, is de opmerking van Stuiveling dat wegens gebrek aan dokumenten de verbanden tussen Thijm en Perk moeilijk op hun juiste waarde kunnen worden geschat minder juist (blz. 9).

42. J. F. M. Sterck, 'Thijm en Perk. De invloed van den Amsterdamschen meester op den jongen dichter', in *De Maasbode*, 19 augustus 1938, avondblad, tweede blad, blz. 5.

43. *Een dichter verliefd*. Brieven van Jacques Perk aan Joanna C. Blancke, ed. G. Stuiveling, Den Haag 1939 [januari]; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 35; *Brieven en dokumenten*, blz. 375; verder aangehaald als *Een dichter verliefd*.

blijkt dat Kloos inderdaad met een krijgslist de anti-katholieke Vosmaer tot medewerking aan het bezorgen van Jacques Perks *Gedichten* heeft weten te bewegen door er op te wijzen dat anders J. A. Alberdingk Thijm zich ermee zou kunnen belasten⁴⁴. Dit is een bevestiging van wat hij in december 1890 hierover heeft geschreven⁴⁵.

In 1952 publiceert W. C. Bennink in zijn monografie een gedeelte van de netbrief van Jacques Perk aan J. A. Alberdingk Thijm van 11 februari 1878 – IIc – en veronderstelt dat Betsy Perk in haar boek het klad daarvan – IIB – heeft afgedrukt. Hij vermoedt dat de bezoeken van Jacques Perk aan Alberdingk Thijm ook schaarser zijn geworden door zijn omgang met Kloos en de andere jongeren. In Thijms waardering voor Perks sonnetten speelt naast het esthetische element ook de warme vriendschap voor zijn persoon mee. Hij vestigt de aandacht op Thijms verdediging van Jacques Perk⁴⁶ en volgens hem is er invloed van zijn *Portretten van Joost van den Vondel* op Perks schetsen⁴⁷.

Na de terloopse bespreking van L. J. Rogier⁴⁸ vergelijkt Gerard Brom in 1956 enkele gedichten van Jacques Perk en J. A. Alberdingk Thijm met elkaar – dit overeenkomstig aan wat Van Can vroeger al heeft gedaan – en concludeert dat Thijms poëzie conventioneel is in beeldspraak en woordkeus, terwijl Perk een geheel nieuw geluid laat horen⁴⁹.

Een jaar later behandelt Garnt Stuiveling in zijn levensbeschrijving uiteraard ook de relatie tussen Jacques Perk en J. A. Alberdingk Thijm⁵⁰. In de *Brieven en dokumenten*, die aan de biografie

44. *De briefwisseling Vosmaer-Kloos*, ed. G. Stuiveling, Groningen-Batavia 1939 [december]; over J. A. Alberdingk Thijm en Jacques Perks schriftelijke nalatenschap blz. 76; verder aangehaald als *De briefwisseling Vosmaer-Kloos*.

45. Zie noot 21, blz. 199.

46. In *De portefeuille III* (1881-1882), 3 september 1881, blz. 227. Rubriektitel 'Ingezonden stukken'. Zie hiervoor blz. 226-227.

47. W. C. Bennink, *Alberdingk Thijm*. Kunst en karakter, Utrecht-Nijmegen 1952, blz. 142-144 [Proefschrift Katholieke Universiteit te Nijmegen].

48. L. J. Rogier en N. de Rooy, *In vrijheid herboren*. Katholiek Nederland 1853-1953, 's-Gravenhage 1953, blz. 396. Rogier vergist zich als hij schrijft dat Jacques Perk door Lodewijk van Deyssel is meegenomen naar zijn ouderlijk huis. Warner Willem van Lennep, geboren in 1833, behoorde niet tot de Tachtigers en kon in 1879 – het jaar waarin zijn *Hyperion*-vertaling verscheen – moeilijk nog jong genoemd worden, evenmin als het leesgezelschap dat op de dinsdagavonden ten huize van J. A. Alberdingk Thijm bijeenkwam; zie hiervoor blz. 211. Verder zijn de gegevens die Rogier gebruikt niet te vinden in het door hem als bron genoemde boek van A. J. [K. J. L. Alberdingk Thijm], *J. A. Alberdingk Thijm*, Amsterdam 1893 (blz. 861).

49. Gerard Brom, *Alberdingk Thijm*, Utrecht-Antwerpen 1956, blz. 240-241. Zijn opmerking dat Jacques Perk de dinsdagavonden bezocht, is onjuist.

50. *Het korte leven van Jacques Perk*³, blz. 63-64, 68, 72-73, 74. De mededeling van Stuiveling dat Perks sonnet voor Alberdingk Thijm op 28 januari 1878 is geschreven is onjuist (blz. 72). Beide handschriften in het Perk-archief zijn

ten grondslag liggen, drukt hij het reeds eerder bekendgemaakte materiaal nogmaals af, met dien verstande dat concept Ia wordt vervangen door netbrief Ic⁵¹, maar concept Iib gehandhaafd blijft⁵². Bovendien publiceert Stuiveling de briefkaart van Jacques Perk aan Frank van der Goes van woensdag 5 september 1877⁵³ en die aan J. A. Alberdingk Thijm van dinsdag 31 december 1878⁵⁴. In de eigenlijke biografie brengt hij geen nieuwe feitelijke gegevens naar voren die al niet bekend zijn uit de dokumenten.

In december 1959 publiceert Harry G. M. Prick een nagelaten aantekening van Lodewijk van Deyssel over Jacques Perk, waaruit blijkt dat J. A. Alberdingk Thijm een exemplaar van de eerste uitgave van Jacques Perks *Gedichten* bewaarde 'Onder het glazen dak van het voorportaal zijner bibliotheek, [...]'.⁵⁵

In zijn monografie *Jacques Perk*, het eerste boek in een vreemde taal over onze dichter, bespreekt R. Breugelmans in 1975 op enkele plaatsen wel de relatie tussen Jacques Perk en J. A. Alberdingk Thijm, maar zonder nieuwe gegevens of conclusies⁵⁶.

Al deze beschouwingen zijn voor het meerendeel gebaseerd op de volgende tot nu toe openbaargemaakte dokumenten, die we in drie groepen kunnen verdelen :

- I De briefwisseling tussen M. A. Perk en J. A. Alberdingk Thijm
- 1 Brief van M. A. Perk aan J. A. Alberdingk Thijm van 14 november 1876⁵⁷
- 2 Brief aan J. A. Alberdingk Thijm aan M. A. Perk van 18 november 1876⁵⁸

gedateerd op 21 januari 1878; zie hiervoor noot 101, blz. 213. Verder wekt zijn beschouwing op blz. 63-64 de indruk dat de aldaar genoemde gasten op de donderdagavonden op bezoek kwamen; zie hiervoor echter blz. 211.

51. *Brieven en dokumenten*, blz. 113-116.

52. *Brieven en dokumenten*, blz. 119-122.

53. *Brieven en dokumenten*, blz. 111.

54. *Brieven en dokumenten*, blz. 158; zie hiervoor bijlage A, blz. 234.

55. Harry G. M. Prick, 'Lodewijk van Deyssel over Jacques Perk', in *Roeping* XXV (1959-1960), blz. 448-450 [december 1959]; citaat blz. 449. Een afbeelding van dit voorportaal in *Brieven en dokumenten*, blz. 416. Deze tekening heeft Johan Braakensiek gemaakt voor het J. A. Alberdingk Thijm-nummer van *De Amsterdammer* van 24 maart 1889 na een bezoek aan Thijms huis aan de hand van een foto, die als frontispiece is opgenomen in J. A. Alberdingk Thijm, *Klimop en rozen*, deel II. Onuitgegeven en verspreide gelegenhedenverzen, brieven enz., ed. J. C. Alberdingk Thijm, Amsterdam 1890.

56. R. Breugelmans, *Jacques Perk*, New York z.j. [1975], blz. 18, 22, 32-33, 36, 154.

57. Hs. of afschrift berust onder signatuur XV C16¹ in het Perk-archief; *Brieven en dokumenten*, blz. 84.

58. Betsy Perk, blz. 48-49; *Brieven en dokumenten*, blz. 85.

- II De briefwisseling tussen Jacques Perk en J. A. Alberdingk Thijm
- 1 Brief van Jacques Perk aan J. A. Alberdingk Thijm van 8 juni 1877 ⁵⁹
  - 2 Brief van Jacques Perk aan J. A. Alberdingk Thijm van 28 januari 1878 ⁶⁰
  - 3 Brief van J. A. Alberdingk Thijm aan Jacques Perk van 1 februari 1878 ⁶¹
  - 4 Brief van Jacques Perk aan J. A. Alberdingk Thijm van 11 februari 1878 ⁶²
  - 5 Briefkaart van Jacques Perk aan J. A. Alberdingk Thijm van 31 december 1878 ⁶³
- III De brieven en een briefkaart van Jacques Perk aan derden waarin J. A. Alberdingk Thijm ter sprake komt
- 1 Brief aan Charles van Deventer van 3 mei 1877 ⁶⁴
  - 2 Briefkaart aan Frank van der Goes van 5 september 1877 ⁶⁵
  - 3 Brief aan Carel Vosmaer van 29 september 1879 ⁶⁶
  - 4 Brief aan Carel Vosmaer van 2 januari 1880 ⁶⁷
  - 5 Brief aan Betsy Perk van 9 december 1880 ⁶⁸
  - 6 Brief aan Carel Vosmaer van 21 december 1880 ⁶⁹
  - 7 Brief aan Carel Vosmaer van 25 augustus 1881 ⁷⁰

59. Hs. in het Katholiek Documentatie Centrum; *Van onzen tijd* XVI (1915-1916), blz. 291-292 [april 1916]; *Brieven en dokumenten*, blz. 109-110.

60. Concept Ib in het Van Deyssel-archief, Delft; hs. Ic in het Katholiek Documentatie Centrum; Betsy Perk, blz. 73-76 (Ia); *Brieven en dokumenten*, blz. 113-116 (Ic). Jacques Perk heeft per vergissing de netbrief gedateerd op 1877.

61. Betsy Perk, blz. 77-78; *Brieven en dokumenten*, blz. 117-118.

62. Concept IIa in het Van Deyssel-archief, Delft; hs. IIc in het Provinciaal Archief van de Jezuïeten in Nederland, Nijmegen; Betsy Perk, blz. 79-82 (IIb); *Brieven en dokumenten*, blz. 119-122 (IIb).

63. Hs. in het Katholiek Documentatie Centrum; *Brieven en dokumenten*, blz. 158.

64. Ch. M. van Deventer, 'Uit het leven van Jacques Perk. Brieven van hem zelf aan Ch. M. van Deventer', in *De gids* LXXX (1916), deel III, blz. [199]-229 [augustus] en [429]-451 [september]; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 432-433; *Brieven en dokumenten*, blz. 108.

65. Hs. berust onder signatuur 908 in het Frank van der Goes-archief in het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam; *Brieven en dokumenten*, blz. 111.

66. Hs. in het Vosmaer-archief, Leiden; *De briefwisseling Vosmaer-Perk*, blz. 23-28; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 25; *Brieven en dokumenten*, blz. 204-209; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 207.

67. Hs. in het Vosmaer-archief, Leiden; *De briefwisseling Vosmaer-Perk*, blz. 29-31; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 31; *Brieven en dokumenten*, blz. 211-213; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 212.

68. Betsy Perk, blz. 150-155; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 154; *Brieven en dokumenten*, blz. 263-267; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 266.

69. Hs. in het Vosmaer-archief, Leiden; *De briefwisseling Vosmaer-Perk*, blz. 33-36; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 36; *Brieven en dokumenten*, blz. 267-270; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 270.

70. Hs. in het Vosmaer-archief, Leiden; *De briefwisseling Vosmaer-Perk*, blz. 80-81; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 81; *Brieven en dokumenten*, blz. 364-365; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 365.

8 Brief aan Joanna Blancke van 7 september 1881 ⁷¹

9 Brief aan Betsy Perk van 20 september 1881 ⁷²

DE NIEUWE DOKUMENTEN

Enkele tot nu toe niet uitgegeven bescheiden in het Lodewijk van Deysssel-archief maken het mogelijk de bestaande beschouwingen aan te vullen en te nuanceren. Bovendien bevinden zich in genoemd archief vijf brieven van Joannes Reddingius aan Lodewijk van Deysssel, die enig licht werpen op de gang van zaken bij het persklaar maken van Betsy Perks boek *Jacques Perk, geschetst voor 't jong Nederland der XXe eeuw, met onuitgegeven prozastukken, gedichten en portretten van den dichter* in 1901 en 1902, en de drukproeven van de briefconcepten Ib en IIa met inktcorrecties in het handschrift van Lodewijk van Deysssel ⁷³. De vraag rijst hoe de eerste groep documenten, die bestaat uit een brief van J. A. Alberdingk Thijm aan M. A. Perk van 14 november 1876 en de ongedateerde concepten Ib en IIa, in het Van Deysssel-archief terecht is gekomen. Uit een tweetal brieven van M. A. Perk aan Lodewijk van Deysssel blijkt dat Ds. Perk in een niet nauwkeurig te bepalen jaar, maar in elk geval tussen februari 1896 en november 1901 ⁷⁴, deze bescheiden aan Van Deysssel heeft geschonken ⁷⁵.

71. Hs. in het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Den Haag; *Een dichter verliefd*, blz. 34-36; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 35; *Brieven en documenten*, blz. 375-376; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 375.

72. Betsy Perk, blz. 180-182; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 181; *Brieven en documenten*, blz. 384-385; over J. A. Alberdingk Thijm blz. 385.

73. Dr. Harry G. M. Prick te Delft, beheerder van het Van Deysssel-archief, was zo vriendelijk mijn aandacht op deze documenten te vestigen en zijn toestemming tot publicatie te geven. Ook voor alle andere gegevens uit het Van Deysssel-archief en voor menige goede raadgeving ben ik hem ten zeerste erkentelijk.

74. M. A. Perk heeft vóór februari 1896 tevergeefs gezocht naar brieven van J. A. Alberdingk Thijm aan Jacques Perk ten behoeve van het in februari 1896 verschenen boek *Jos. Alb. Alberdingk Thijm*. In zijne brieven geschetst als christen, mensch, kunstenaar, ed. Catharina Alberdingk Thijm, Amsterdam 1896. Enige tijd later bleken ze toch in de schriftelijke nalatenschap van Jacques Perk aanwezig te zijn; zie hiervoor bijlage C, brief I van M. A. Perk aan K. J. L. Alberdingk Thijm. Volgens Joannes Reddingius bevonden er zich in november 1901 geen brieven van J. A. Alberdingk Thijm in het Perk-archief; zie hiervoor zijn brief aan K. J. L. Alberdingk Thijm van 5 november 1901, hier afgedrukt op blz. 229.

De mededeling betreffende de aanwezige bescheiden in brief I van M. A. Perk aan K. J. L. Alberdingk Thijm wordt bevestigd door de globale 'Inventaris v. Perk's Letterk Nalatenschap' die Ds. Perk heeft opgesteld na het overlijden van Jacques Perk en waarin voorkomt:

B. Portefeuille 1. Brieven, bijdragen tot de kennis van het karakter en het ge-
1879-1881 moedsleven van Jacques. (o. a. correspondentie van Smit Kleine.
prof. Alb. Thijm- [...])

(A. C. J. A. Greebe, *Jacques Perk's Mathilde-cyclus in den oorspronkelijken vorm hersteld*, 's-Gravenhage 1915, blz. [339]-341; mededeling blz. 340).

75. Zie hiervoor bijlage C, blz. 236-238.

Het eerste thans bekende dokument dat betrekking heeft op de relatie tussen Jacques Perk en J. A. Alberdingk Thijm is de brief die M. A. Perk op dinsdag 14 november 1876 aan Alberdingk Thijm heeft geschreven over eventuele literaire capaciteiten van zijn zoon Jacques, die in de vierde klas van de Eerste Hoogere Burger School aan de Keizersgracht met grote moeilijkheden te kampen had⁷⁶. In de tot nu toe gepubliceerde dokumenten volgt onmiddellijk daarop de brief die J. A. Alberdingk Thijm op zaterdag 18 november aan M. A. Perk heeft geschreven over het bezoek dat Jacques Perk inmiddels aan hem had gebracht⁷⁷. In werkelijkheid echter heeft J. A. Alberdingk Thijm nog op diezelfde dinsdag de brief van Ds. Perk beantwoord met het volgend schrijven :

J. A. ALBERDINGK THIJM AAN M. A. PERK

Hooggeachte Heer,

Ik heb het cahier van uw zoon⁷⁸ doorbladerd, en ben er zoo meê ingenomen, dat ik hem noodig Donderdagavond een uurtjen of twee met mij, in mijn huislijken kring te komen doorbrengen. Te 8 uur vindt hij mij thuis. Hoogachtend

Uw

J. A. Alberdingk Thijm
14 Nov 1876.

Meer brieven van J. A. Alberdingk Thijm aan M. A. Perk zijn tot op heden niet teruggevonden. Het is echter volstrekt zeker dat Alberdingk Thijm nog minstens tweemaal aan Ds. Perk heeft geschreven over zijn zoon.

Dat er nog een brief bestaan heeft, blijkt uit de drukproef van concept Ib, waaraan Betsy Perk aanvankelijk het volgende heeft toegevoegd: 'Wie zal het bevreemden, dat dit schrijven van een jongeling, die zoo vereerd was met de welwillendheid van een Hoogleeraar, terwijl hij nog niet eens tot de Universiteit was toegelaten, een buitengewonen indruk maakte. Een zulke zelfs, dat

76. *Brieven en dokumenten*, blz. 84; zie verder *Het korte leven van Jacques Perk*³, blz. 64-65; Betsy Perk, blz. 26-47; *Brieven en dokumenten*, blz. 87-104.

77. Betsy Perk, blz. 48-49; *Brieven en dokumenten*, blz. 85. Stuivelings mededeling 'Reeds de dag daarna betrad Jacques Perk het herenhuis aan de Nieuwezijds Voorburgwal.' is onjuist, daar Thijm hem in zijn briefje van 14 november 1876 - een dinsdag - uitnodigde voor de volgende donderdagavond; *Het korte leven van Jacques Perk*³, blz. 63.

78. Misschien is dit het cahier met Vondel-schetsen dat niet bewaard is gebleven; zie hiervoor noot 39, blz. 203; *Het korte leven van Jacques Perk*³, blz. 62; *Brieven en dokumenten*, blz. 84; Betsy Perk, blz. [205]-230; *Proeven in dicht en on dicht*, blz. 13-33.

hij die indruk niet voor zichzelf kon houden, maar mijn broeder moest meedeelen in verbazing en ontroering niet minder over zulk een eenigen hoogst merkwaardigen brief.' Van deze toelichting is uiteindelijk in de boekuitgave alleen de eerste zin opgenomen⁷⁹. Het is niet duidelijk wie de laatste zin, waaruit duidelijk blijkt dat J. A. Alberdingk Thijm naar aanleiding van Jacques Perks brief van 28 januari op of omstreeks 1 februari 1878 ook nog een brief aan Ds. Perk heeft geschreven, heeft laten vervallen⁸⁰.

Een ander schrijven wordt genoemd in een brief van Jacques Perk aan zijn tante Betsy van 9 december 1880, waarin hij meedeelt: 'Ook schreef hij¹⁸ aan mijn vader uiterst vleidend over zijn zoon, die een echte Dichter was geworden en loofde de gedichten, die geacheveerd en voortreffelijk zijn.'⁸²

Bovendien is het onwaarschijnlijk dat J. A. Alberdingk Thijm, die altijd zoveel belangstelling had getoond voor de persoon en het werk van Jacques Perk, bij zijn overlijden op 1 november 1881 niet van zijn medeleven zou hebben doen blijken⁸³. Omdat tussen

79. Betsy Perk, blz. 76-77.

80. In de drukproef is deze toelichting door Van Deyssel geheel geschrapt, maar blijkens het in de marge en onder de brief aangebrachte afsluitingsteken – een dubbele streep – betekent deze doorhaling enkel dat Van Deyssel dit gedeelte niet meer heeft gecorrigeerd.

81. J. A. Alberdingk Thijm.

82. Betsy Perk, blz. 154; *Brieven en dokumenten*, blz. 266. Waarschijnlijk doelt J. A. Alberdingk Thijm hier op de sonnetten 'De bouwval', 'Duif en sperwer', 'Nacht', 'Dorpsdans' (*De Nederlandsche spectator*, 9 oktober 1880, blz. 331) en 'Aan de sonnetten', 'Erato', 'Die lach', 'De afgrond', 'De waterval der beek' (*Nederland* 1880, deel III, blz. [292]-296 [november]).

Over deze sonnetten heeft J. A. Alberdingk Thijm zich ook op zijn colleges zeer waarderend uitgelaten blijkens de volgende passages in twee brieven van Jacques Perk: 'Alberdingk Thijm las mijn werk voor op zijn college aan de Kunst-Academie, met bijvoeging of men zich kon voorstellen, dat de Dichter dezer Sonnetten maar even twintig kon zijn.' (Jacques Perk aan Betsy Perk, 9 december 1880; Betsy Perk, blz. 150-155; citaat blz. 154; *Brieven en dokumenten*, blz. 263-267; citaat blz. 266); 'Wellicht laat u „Nederland" van November en trof daarin oude bekenden aan. [...] Ik beleaf niets dan genoeg van die sonnetten. Zelfs Alberdingk Thijm prees ze zeer en las ze op zijn les aan de jonge schilders voor.' (Jacques Perk aan C. Vosmaer, 21 december 1880; *De briefwisseling Vosmaer-Perk*, blz. 33-36; citaat blz. 36; *Brieven en dokumenten*, blz. 267-270; citaat blz. 270).

83. In zijn brief aan Carel Vosmaer van 16 november 1881 schrijft Willem Kloos dat naar men zegt J. A. Alberdingk Thijm het sonnet heeft geschreven dat onder het pseudoniem Jan Baga is gepubliceerd in *De Amsterdammer*, 6 november 1881, blz. 4; *De briefwisseling Vosmaer-Kloos*, blz. 88-89. Het bewuste sonnet ook in *Brieven en dokumenten*, blz. 404-405. Stuivelings commentaar op blz. 403 dat dit volgens Kloos is geschreven door J. A. Alberdingk Thijm berust op een onjuist lezen van Kloos' brief.

Een handschrift van dit gedicht is niet aanwezig in de Bibliotheca Thijmiana, hoewel Sterck meedeelt dat Alberdingk Thijm met zorg de handschriften van zijn verzen had bijeengebracht, waarvan hij twee dikke portefeuilles heeft aangekocht (J. A. Alberdingk Thijm, *Verspreide gedichten*. 1841-1889, ed. J. F. M. Sterck, Amsterdam 1894, blz. [209]). Het sonnet is in ieder geval niet opgenomen in de twee posthume bundels van J. A. Alberdingk Thijm, *Klimop en rozen*, deel I-II.

de condoléance-brieven van A. C. Wertheim, Joséphine de Groot, W. W. van Lennep, C. Vosmaer, J. J. L. ten Kate, T. C. van der Kulk, H. J. Schimmel, N. Beets, G. Keller en Cd. Busken Huet⁸⁴ de zijne ontbreekt, is het aannemelijk dat ook deze in de loop der jaren is zoekgeraakt⁸⁵.

J. A. Alberdingk Thijm nodigde Jacques Perk dus uit voor een donderdagavond. Het is gewent hier een scherp onderscheid te maken tussen de donderdagavonden waarop het leesgezelschap 'De vioolstruik' bijeenkwam⁸⁶ en die waarop 'minder belangrijke figuren'⁸⁷ werden ontvangen.

In de wintermaanden vergaderde 'De vioolstruik' bij roulatie om de veertien dagen ten huize van een van haar leden, een en ander in verband met het souper dat de bijeenkomsten placht te besluiten. In 1881 waren daarvan lid: J. A. Alberdingk Thijm, mevrouw W. A. S. Alberdingk Thijm-Kerst, E. M. Alberdingk Thijm, mevrouw F. C. R. Alberdingk Thijm-Cuypers, K. J. L. Alberdingk Thijm, Th. Alberdingk Thijm, P. J. H. Cuypers, mevrouw A. C. Th. Cuypers-Alberdingk Thijm, mejuffrouw M. Cuypers, A. B. J. Sterck, mevrouw L. Sterck-Kervel, mevrouw E. M. Th. Sterck-De Voys, mejuffrouw Elise Sterck, F. Diepenbrock, mevrouw J. J. Diepenbrock-Kuytenbrouwer, mejuffrouw Lidwina Diepenbrock, mejuffrouw Marie Diepenbrock, abbé J. W. Brouwers⁸⁸ en deken A. C. Quant⁸⁹.

Op de andere donderdagavonden, die in den huize Thijm de 'algemeene receptie-avonden' werden genoemd⁹⁰, werd Jacques Perk ontvangen in de huislijke achterkamer⁹¹ en verschenen figuren als Willem Otto, telegrafist en lettervriend, en C. L. Lütkebühl,

Onuitgegeven en verspreide gelegenheidsverzen, brieven enz., ed. J. C. Alberdingk Thijm, Amsterdam 1890, en *Verspreide gedichten*. 1841-1889, ed. J. F. M. Sterck, Amsterdam 1894.

84. *Brieven en dokumenten*, blz. 397-406.

85. Een bewijs van de voortgezette relatie tussen M. A. Perk en J. A. Alberdingk Thijm vormt een briefkaart van 12 mei 1887 in het Van Deyssel-archief, Delft; zie hiervoor bijlage B, blz. 235.

86. Lodewijk van Deyssel [K. J. L. Alberdingk Thijm], *Gedenkschriften*, Amsterdam 1924, blz. 168-169; Zwolle 1962, ed. Harry G. M. Prick, blz. 223-224.

87. A. J. [K. J. L. Alberdingk Thijm], *J. A. Alberdingk Thijm*, Amsterdam 1893, blz. 184.

88. P. Alberdingk Thijm, *Levensschets van J. W. Brouwers*, Gent 1894; met bibliografie.

89. Lodewijk van Deyssel [K. J. L. Alberdingk Thijm], *Gedenkschriften*, Amsterdam 1924, blz. 168; Zwolle 1962, ed. Harry G. M. Prick, blz. 223.

90. Dagboekantekening van Lodewijk van Deyssel, Van Deyssel-archief, Delft.

91. Lodewijk van Deyssel [K. J. L. Alberdingk Thijm], *Gedenkschriften*, Amsterdam 1924, blz. 179-186, hoofdstuk VIII 'J. A. Alberdingk Thijs eetkamer/1883'. Dit hoofdstuk werd geëlimineerd in de heruitgave van de *Gedenkschriften*, ed. Harry G. M. Prick, Zwolle 1962; verantwoording daarvan in noot 4, blz. 24.

dichter van *Leven en lied*⁹². Uit twee brieven van Jacques Perk blijkt dat hij daar ook heeft ontmoet A. L. de Rop, schoolhoofd en dichter van onder meer de bundel *Duinbloemen*⁹³, en uit een dat hij er met anderen Vondels *Leeuwendalers heeft gelezen*⁹⁴.

Deze donderdagavonden mogen niet verward worden met de dinsdagavonden waarop eveneens om de veertien dagen in de voorkamer⁹⁵ mensen werden ontvangen als W. W. van Lennep, de vertaler van Keats' *Hyperion* en later wethouder van onderwijs van Amsterdam, J. C. de Marez Oyens, advocaat en later minister van verkeer en waterstaat in de regering-Abraham Kuyper, A. D. de Vries, onder-directeur van het Rijksprentenkabinet, generaal B. R. F. van Vlijmen⁹⁶ en J. A. H. G. Janssen, later docent aan het Groot Seminarie te Rijsenburg⁹⁷.

Gerard Brom, die de relatie tussen Jacques Perk en J. A. Alberdingk Thijm tot dusver het uitvoerigst heeft behandeld en nadrukkelijk de aandacht heeft gevraagd voor Thijms invloed op Perks ontwikkeling, constateert op grond van de brief die Perk op 28 januari 1878 aan Alberdingk Thijm heeft geschreven onder meer het volgende: 'De domineeszoon moest zich heftig tegen de beginselen van een katholiek, vooral van zoo'n principieel Katholiek als Thijm, verzetten, en waarschijnlijk heeft deze bewuste houding tot zijn ontwikkeling bijgedragen.'⁹⁸ Hòe heftig Jacques Perk zich in een eerste opwelling heeft verzet tegen de persoon en de opvattingen van J. A. Alberdingk Thijm toen deze hem zijn bundel

92. Zie noot 87. Deze bundel is door Van Deyssel besproken in *De dietsche warande*, N[ieuwe] R[eeks], deel IV, 1884, blz. 402-412; aldaar gedateerd op 20 augustus 1882; herdrukt als 'Leven en lied', in Lodewijk van Deyssel [K. J. L. Alberdingk Thijm], *Verzamelde opstellen*, deel II, Amsterdam 1897, blz. [31]-43; 1901².

93. Brief aan Ch. M. van Deventer van 3 mei 1877; *De gids* LXXX (1916), deel III, blz. 432; *Brieven en dokumenten*, blz. 108. Brief aan C. Vosmaer van 29 december 1879; *De briefwisseling Vosmaer-Perk*, blz. 23-28; opmerking blz. 25; *Brieven en dokumenten*, blz. 204-209; opmerking blz. 207.

Voor Van Deyssels nooit gebundelde bespreking van De Rop zie *De briefwisseling tussen Lodewijk van Deyssel en Arnold Ising Jr.*, ed. Harry G. M. Prick, Den Haag 1968, noot 73, blz. 40.

94. Brief aan Ch. M. van Deventer van 3 mei 1877; zie noot 93.

95. Een beschrijving van deze kamer in Lodewijk van Deyssel [K. J. L. Alberdingk Thijm], *Gedenkschriften*, Amsterdam 1924, blz. 172-173; Zwolle 1962, ed. Harry G. M. Prick, blz. 227-228.

96. B. R. F. van Vlijmen, 'Een avond bij Alberdingk Thijm', in *Het jaarboekje van Alberdingk Thijm*. Almanak voor Nederlandsche katholieken, 44e bundel, Amsterdam z.j. [1895], blz. 98-159.

97. Lodewijk van Deyssel [K. J. L. Alberdingk Thijm], *Gedenkschriften*, Amsterdam 1924, blz. 172; Zwolle 1962, ed. Harry G. M. Prick, blz. 227.

98. Gerard Brom, *Romantiek en katholicisme in Nederland*, deel II. Wetenschap en staatkunde, Groningen-Den Haag 1926, blz. 295-296.

Het voorgeborchte en andere gedichten had gegeven⁹⁹, blijkt nog duidelijker uit de concepten Ia en Ib van zijn brief van maandag 28 januari 1878¹⁰⁰. De tekst van concept Ib luidt als volgt:

JACQUES PERK AAN J. A. ALBERDINGK THIJM
Concept Ib

- Toen ik u zag voor 't eerst, dien ernst in uwe trekken,
Dat voorhoofd ^{door} een glans van kunstzin overstraald
                  met
Die plooiën op 't gelaat door strijd en smart gestaald...
Toen meende ik eenen geest vol liefde en vreë te ontdekken.
[5] Eén woord, en op mijn ziel hadt gij gezegepraald.
God weet hoe 'n liefde gij me in 't jonge hart kont wekken,
Hoe gloeiden met u saâm voor kunst, de teêrste plekken
Van een gemoed waar zucht naar God was ingedaald!
Helaas, uw streven, niet uw' tegenwoordigheid
[10] Die stichting aan gastvrijheid en aan leering huwt
Heeft me op mij zelf terug en van u wechgeleid
Met weemoed dank ik u door diepen dank gestuwd

99. J. F. M. Sterck, 'Een brief van Jacques Perk', in *Van onzen tijd* XVI (1915-1916), blz. 290-293; opmerking blz. 290. Het is niet duidelijk hoe hij aan deze inlichting is gekomen. Is dit een mondelinge mededeling van Alberdingk Thijm aan hem geweest in de tachtiger jaren? Ook op grond van de reminiscenties in r. 34-37 (zie hiervoor noot 103-105, blz. 214) is het aannemelijk dat er een verband bestaat tussen de brief en Thijms gedicht 'Ouderlijk huis' (*Het voorgeborchte en andere gedichten*, Amsterdam 1853, blz. 115-116), waarin Alberdingk Thijm zich richt tegen de moderne vooruitgangsideeën en een conservatief christendom propageert. Cd. Busken Huet legt een verband tussen dit gedicht en de revoluties van 1848 als hij schrijft: '[...] 'Ouderlijk huis', een lied van 1851 en waarin een naklank trilt van het antirevolutionair verzet tegen de gebeurtenissen van '48 [...]' (Cd. Busken Huet, '[Bespreking van J. A. Alberdingk Thijm, Een weinig Amsterdamsche kritiek bij gelegenheid der nationale feestviering, en Zeven feestredenaars; een blik uit de „Warande" op de gedenkteekens in proza van de viering der novemberfeesten]', in *De gids* XXVIII (1864), deel III, blz. [266]-297; citaat blz. 274 [augustus]; rubriektitel 'Letterkunde. Kronyk en kritiek'; herdrukt als 'J. A. Alberdingk Thijm', in Cd Busken Huet, *Litterarische fantasien en kritieken*, deel II, Haarlem z.j., blz. [131]-162; citaat blz. 137.

100. Van deze brief bestaat een concept op blz. 73-76 van het boek van Betsy Perk waarvan het handschrift nog niet is teruggevonden, een concept in het Van Deyssel-archief en de definitieve brief in het Katholiek Documentatie Centrum, die is geschonken door Gerard Brom; zie hiervoor blz. 202-203. Bij vergelijking van deze drie teksten blijkt dat de versie in het boek van Betsy Perk het grootste aantal verschillen met de netbrief heeft en het concept in het Van Deyssel-archief het kleinste. Naar de volgorde van ontstaan worden ze hier aangeduid als Ia, Ib en Ic.

Het concept in Betsy Perks boek is door haar ten onrechte gedateerd op 30-I '78. Dit is te verklaren door de omstandigheid dat Jacques Perk zijn brouillons niet van een datum voorzag. Blijkbaar is Betsy Perk uitgegaan van J. A. Alberdingk Thijms gedateerde antwoord van 1 februari 1878 en heeft op grond daarvan verondersteld dat Jacques Perk zijn brief op 30 januari heeft geschreven. Dat deze datering niet van Jacques Perk kan zijn, wordt ook aannemelijk gemaakt door het feit dat hij de maand nooit aangaf met een romeins maar met een arabisch cijfer of de naam voluit dan wel afgekort schreef.

Voor wat uw hoog genie, uw ^{min}hart mij heeft bereid :
 Doch 't hart krimpt heen van u, dat van uw richting gruwet. ¹⁰¹

Hooggeleerde Heer

- De woorden die aan deze regelen voorafgaan zijn me uit de pen gevloeid toen ik mijn geweten bezwaard gevoelde. Langen tijd deed ik niets van mij zien of hooren maar ik wil mijn onwellevendheid niet zoo verregaand doen zijn dat ik zonder eenigen uitleg deze
- [5] gedragslijn zou blijven volgen. Reeds op meer dan een Donderdagavond stond ik bereid uwen vriendelijken kring door mijn aanwezig te komen uitbreiden maar 't was mij telkens of me een onverklaarbaar iets heftig daarvan terug hield. Natuurlijk zocht ik naar de oorzaak dezer onmacht : „de vuurige geest der jeugd wil gaarne raadsels lezen” ¹⁰². Zie hier wat ik voor de reden meen te mogen aanmerken.
- [10] Ofschoon ik het verwaand vind mij met den heiligen kunstenaarsnaam te bestempelen zoo durf ik mij gerust te schikken onder hen die de kunst vergoden. Ten vorigen jare blaakte ik ook reeds voor
- [15] haar en was zodoende in overeenstemming met een uwer vele edele hartstochten. Maar met hen die ik wensch te beminnen wilde ik gaarne sympathiseeren in iets dat hooger staat dan de kunst of dat met haar gelijken tred houdt, de liefde voor een zelfde ideaal, voor een zelfde vaderland.
- [20] Toen ik voor de eerste maal ten uwent was had ik inzicht in niets ; uit duistere voorgevoelens bestond mijn leven en ik liet mij leiden door de aanlagen die God mij in het geweten plantte en welker bewustzijn ik nog niet bezat. In de stilte van mijn werkkamertje heb ik mij evenwel na strijd en moeite eene soort overtuiging
- [25] gebouwd, die, hoe onvolkomen zij van een jongen kan wezen, niettemin de noodige hechtheid bezit om mij gelukkig te maken en al mijne aspiraties te bevredigen. Ik denk haar mij dus in volkomen overeenstemming met de organisatie mijns geestes. Op mijn leeftijd kan een dag soms rijker zijn aan conclusies en aan
- [30] verklaring van raadsels, dan in latere tijden een jaar. Het kan nu wezen dat het de jeugd is, die mij drijft maar de convictie welke mij bezielt en welke ik prijs zou geven voor den brandstapel noch voor een uitjouwende menigte, leidt voor uit.

101. Dit sonnet is veel verzorgder geschreven dan het eigenlijke briefconcept Ib. Waarschijnlijk is het overgenomen van een kladje, dat tot nu toe niet is teruggevonden. Daarnaast bestaan er twee handschriften die nauwelijks afwijken van de tekst gevoegd bij de definitieve brief van 29 januari 1878. Het ene, gedateerd op 21 januari 1878, staat op blz. [70] van 'Kamperfoelies en Hegge-winden', door Marie Adriaanszen, een schrijfboek in folioformaat met de jaartallen 1876-1878 dat onder signatuur XII C4 in het Perk-archief berust. Het andere bevindt zich aldaar in een map met losse bladen onder signatuur XII C137, blad [8], en is eveneens gedateerd op 21 januari 1878.

102. Dit is waarschijnlijk een citaat waarvan de bron niet te achterhalen bleek.

- [35] Uw Booze¹⁰³ is mijn God. Het wezen dat voor mij in zonneglans prijkt en der volkverlichting¹⁰⁴ voorgeat naar het ideaal, wil ik lauweren en aanbidden. U wenscht het den stakkelkrans te slaan op wat u schijnt zijn hoornig voorhoofd¹⁰⁵ en 't licht dat het afstraalt, dat voor mij het heldere en ware licht is schijnt u den rossen gloed van een smeulenden pekkrans. U stelt zich schrap tegen
- [40] het voortschrijden van dien engel... hij zal niettemin voortgaan zij het ook over u en uwe geloofsgenooten. Mij trekt hij door de liefde met zich mede.
- Met hart en ziel ben ik der moderne protestantsche richting¹⁰⁶ toegedaan.
- [45] 't Zal mij een heilig streven zijn om haar, der verlichting, schoon baan te maken. Zij behoeft niet gestuwd te worden, God leidt haar. Maar de distelen die zich op haar pad hebben gelegd moeten in rozen worden omgeschapen.
- Is het te verwonderen dat vooral dezer dagen¹⁰⁷ ik mij hoe langer zoo minder met u in sympathie gevoel? Mij is uw wezen iets zonderlings en dan zal voor mij altijd wel een sluier blijven hangen over het gedrag van iemand die huiverend dwaalt om de schreden der poëzie, en die de lichtstof van haar wezen wil besmetten, door haar, die de verlichting is, te belemmeren in haar hemelvaart. Langs den
- [50] weg dien ik mij koos te bewandelen geloof ik alleen te kunnen komen tot de objectiviteit in godsdienst en kunst, die de waarheid is, de waarheid der intuïtie en een deel van het drieëinig ideaal der schoonheid, goedheid, waarheid¹⁰⁸.

103. 'Ouderlijk huis', strofe 9, vs 5.

104. 'Ouderlijk huis', strofe 9, vs 6.

105. 'Ouderlijk huis', strofe 9, vs 7-8.

106. Perk doelt hier op het modernisme, een richting binnen het protestantisme die omstreeks 1850 de supranaturalistische opvatting van de Groninger school begon te bestrijden door de methode van de moderne wetenschap toe te passen op de bronnen van de openbaring. Het streven van deze theologen moet daarom niet gezocht worden in een afbraak van het christendom, maar in een pogen het christelijk godsdienstig leven op verantwoorde manier te kunnen behouden voor de moderne mens, die verantwoordiging van alles vroeg voor zijn rede (vgl. J. te Winkel, *De ontwikkelingsgang der Nederlandsche letterkunde*, deel IV, tweede stuk, Haarlem 1918, blz. 712-713; K. H. Roessingh, *Het modernisme in Nederland*, Haarlem 1922).

107. Het is niet duidelijk waarom Jacques Perk juist 'dezer dagen' zich minder in sympathie gevoelde met J. A. Alberdingk Thijm.

108. Vergelijk voor de samenhang tussen deze drie begrippen de rede van Socrates in Plato, *Het symposium*. Een gesprek over de liefde, vert. D. Loenen, Amsterdam 1970³, blz. 63-85.

Dezelfde platonische achtergrond is aan te wijzen in de volgende twee plaatsen: Cd. Busken Huet: 'Op deze wijze voortgaande zou men een wijsgeerig stelsel kunnen bouwen welks sluitsteen tot opschrift droeg: „Het goede en het ware danken de onsterfelijkheid aan het schoone,” en welks zuilgangen de leer verkondigen: „Houd u aan datgene wat in uw gemoed eene onvergankelijke blijdschap wekt.” (Cd. Busken Huet, 'Drie voorwaarden van kunstgenot', in *Nederland* 1879, deel I, blz. [251]-272 en [339]-374; citaat blz. 252; herdrukt als 'Drie voorwaarden van kunstgenot', in Cd. Busken Huet, *Litterarische fantasien en kritieken*, deel X, Haarlem z.j., blz. [125]-178; citaat blz. 126. Deze lezing is in de loop

- [60] Nu u mijn gezindheid kent zult u ook begrijpen dat onze geesten welke zoo samenklinken voor kunst, in al het andere in botsing komen. Wie hier het kluwen bij het rechte eind gevat heeft staat niet aan mij te beoordeelen. Als eenmaal Gods koninkrijk gekomen zal zijn en zijn wil op aarde geschieden zal¹⁰⁹ moet het blijken langs welken weg men het beste daartoe is gekomen. U kunt het mij niet
- [65] euvelduiden dat ik mij in uw bijzijn ongerust vinden zou omdat uw groote gaven u haast tot eene verpersoonlijking maakten van den stilstand of den achterwaardsgang naar de Middeleeuwen. Had God het geweld zoo was u een der machtigste grondslagen geweest voor den vooruitgang, die den mensch tot geest maakt, niet door dooding
- [70] van het lichaam, maar door kuisching van geheel zijn wezen, door levenslust en stervensmoed.
- God deed mij partij kiezen zooals hij het u deed haast voor de geboorte mijns vaders. Uw geloof rust op de ondervinding, ik hoop dat het mijne door de ondervinding alzóó gesterkt zal worden. Ik kan
- [75] het niet verzaken omdat ik tusschen beide niet meer twijfel. Ik haat uwe richting omdat ik de mijne liefheb.
- En nu zou het mijns inziens eene kleine gemeenschap zijn eene gastvrijheid te komen misbruiken, die ik met zooveel vreugde genoot, en een drempel te overschrijden die mij toegang tot eene wereld van
- [80] welwillendheid zou geven doch waar niet die innige sympathie zou gevonden worden, die den vrede met zich brengt, en waarop alle vriendschap zijn oorsprong neemt.
- Ik heb het mijn plicht geacht u dit alles rondborstig te melden en zoo mijn gedrag te rechtvaardigen dat zonder die verklaring weder
- [85] dien droeven trek om uwe lippen zou doen spelen welke ik er op aanschouwd heb toen u repte van Martin Kalff¹¹⁰. Ik ben u ook te

van 1878 achtereenvolgens gehouden te Den Haag, Leiden, Haarlem, Amsterdam en Dordrecht. Hoewel Jacques Perk er in zijn brieven niet over schrijft, is het mogelijk dat hij de voordracht van Busken Huet te Amsterdam heeft bijgewoond.

Albert Verwey – min of meer parodiërend – :

'Het hart van allen, die te voren streefden

Naar de eeuwge trits van 't Schoone, Ware en Goede,

Geloofde in God: [...]' ;

(Albert Verwey in Guido [Willem Kloos, Albert Verwey, Frederik van Eeden, Jan Veth en C. E. Duyts], *Julia*. Een verhaal van Sicilië, Haarlem z.j. [1885], blz. 21).

109. Mattheüs 6 : 10 ; Lucas 11 : 2.

110. Martinus Kalf (Amsterdam, 28 februari 1847 - Amsterdam, 4 mei 1898), kunstredakteur van het *Algemeen handelsblad* en vader van Jan Kalf, de latere directeur van de Rijksdienst voor monumentenzorg ; publiceerde onder de naam Martin Kalff onder meer : *Amsterdam in plaatjes en praatjes*, Amsterdam 1875, *De oome's*, Amsterdam 1878, en *Onbekende vrienden*, 's-Gravenhage 1881.

De oorzaak van de 'droeve trek' was waarschijnlijk een ernstig meningsverschil tussen J. A. Alberdingk Thijm en Martin Kalff, waarover J. F. M. Sterck meedeelt : 'Martin Kalff was een der heftigste bestrijders van het culturele streven van Thijm, wiens heilige linie 110a hij meer dan eens in een belachelijk daglicht heeft gesteld, o.a. in „De Oome's”, een soort roman ([Anoniem] [?], 'Op bezoek bij Thijm's oudsten vriend. Dr. J. F. M. Sterck vertelt van zijn herinneringen', in *De Maasbode*, 6 maart 1939, avondblad, vijfde blad, blz. 20).

Over Kalff deelt Gerard Brom nog het volgende mee : 'Voordat de gewezen katholiek Martin Kalff in 1878 zijn hoon over Thijm en Cuypers uitstortte in een

veel dank verschuldigd om dergelijke onbeleefdheid verschoonbaar te vinden in eigen oogen. Van meening dat in deze omstandigheden ook voor u mijne bezoeken niet aangenaam meer zouden wezen
[90] gevoel ik mij er van ontheven.

Wees nochtans verzekerd van mijn innig ontzach voor uwe uitstekende kunstenaarsgaven, alsook dat ik mij lang de gezellige avonden zal herinneren waarin u voor mij de kunstenaar waart die eerbied afperst en ik alleen vooral u als kunstenaar dacht 't geen me nu
[95] onmogelijk is.

Betuig indien u het niet te veel moeite is uw lieve echtgenoot in wie ik een moederlijke vriendin zag mijnen dank voor de goede zorgen die zij voor mij had en ontvang zelf de zekerheid dat ik steeds zal blijven hooggeachte heer de vereerder uwer kunst

J. Perk

Als antwoord op de net-versie van bovenstaand concept – Ic – schreef J. A. Alberdingk Thijm op vrijdag 1 februari 1878 een brief ¹¹¹ die Jacques Perk op maandag 11 februari heeft beantwoord met netbrief IIc ¹¹². De tekst van concept IIa luidt als volgt :

JACQUES PERK AAN J. A. ALBERDINGK THIJM
Concept IIa

Hooggeleerde heer

U heeft met zooveel goeden wil en vriendschap mijn misschien veel te heftigen brief beantwoord dat ik daardoor geroerd werd.

onleesbaar verhaal *De Oome's* had Schaepman in brieven van [lees : aan] Nuyens de Vioolstruik als een kring voor zelfverheerlijking bespot.' (Gerard Brom, *Alberdingk Thijm*, Utrecht-Antwerpen 1956, blz. 219).

110a. J. A. Alberdingk Thijm, 'Het autaar ten oosten, de grondslag der kerkbouwsymboliek', in *De dietsche warande* III (1857), blz. [195]-258, [331]-375, [437]-482 ; herdrukt als J. A. Alberdingk Thijm, *De beilige linie*. Proeve over de oostwaardsche richting van kerk en autaar, als hoofdbeginsel der kerkelijke bouwkunst, Amsterdam 1858.

111. Betsy Perk, blz. 77-78 ; *Brieven en dokumenten*, blz. 117-118.

112. Het handschrift van deze brief berust onder signatuur F 17 a in het Archief van de Nederlandse Provincie der Jezuïeten te Nijmegen en is waarschijnlijk geschonken door J. C. Alberdingk Thijm S.J. ; zie hiervoor blz. 230. Daarnaast bestaat het concept in het Van Deyssel-archief en de tekst die Betsy Perk op blz. 79-82 van haar boek heeft afgedrukt, blijkbaar naar een ongedateerd concept dat tot nu toe niet is teruggevonden. Wat is de verhouding tussen deze drie versies ? Bij vergelijking blijkt dat het concept in het Van Deyssel-archief het grootste aantal verschillen heeft met de definitieve brief en de versie in het boek van Betsy Perk het kleinste. De conclusie is gerechtvaardigd dat het eerste concept (IIa) het oudste is, waaruit het tweede concept (IIb) – door Betsy Perk afgedrukt – is samengesteld. Op grond van dit laatste heeft Jacques Perk zijn netbrief (IIc) geschreven in een zeer duidelijk en verzorgd handschrift.

Het bestaan in handschrift van IIa en IIc weerlegt de insinuatie van J. Meijer dat concept IIb een door Betsy Perk vervaardigde vervalsing zou zijn (J. Meijer, *'t Geluk uit eigen keus*. Jacques Perk en zijn zuster Dora, Heemstede 1975, blz. 89, noot 1).

Zooveel liefde had ik niet durven hopen dat u voor me koesterde en 't is me eene behoefte u daarvoor mijn innigen dank te betuigen.

[5] U heeft toch nimmer gemeend dat ik u haatte omdat ik uwe richting afkeur? Mag men de zonde niet haten en den zondaar liefhebben, mag men niet een streven als boosheid beschouwen zonder dat men hem, die streeft voor een kwaad mensch aanziet?

[10] Verschil van appreciatie bestaat tusschen ons en dat is mij leed want als ik mijne richting goedkeur moet ik de uwe voor kwaad aanzien. Ons beginsel dat beken ik met vreugde verschilt niet: wij willen verbetering, volmaking maar de wijzen waarop wij streven staan tegen elkander over. Ik gevoel al te zeer dat ik te ver beneden u sta om met u te mogen redetwisten. Mijn doel met dit schrijven

[15] is ook niet de klove die mij helaas van u dreigde te scheiden te verbreeden maar integendeel die te dempen.

Vergeef mij om den wille van het doel de aanmatiging van u weder kostbare oogeblikken te ontrooven door u deze letteren ter lezing te zenden.

[20] Omdat u er openlijk voor uit kwam dat u een Ultramontaan¹¹³ was en dat men u bij uw optreden als zoodanig begroette met slijk en steenen¹¹⁴ moest ik dat wel gelooven en kon ik anders dan in het Ultramontanisme een grove zonde zien? Moest ik niet ook mijn zandkorreltje bijbrengen om dat onzalige streven te begraven?

[25] Zoo oud als de wereld is het wel is waar, doch dus ook zoo oud als de zonde en de offers die het eischt zijn te groot voor een mensch en dus niet goed voor hem. Dat streven loochent de verschillende aanlagen en wil als algemeene zedeleer zien aangenomen 't geen waarmede sommige menschen van harte instemmen. Ik heb altijd een

[30] afkeer van het booze (streven in ons) van de zelfzucht en moet die dus ook hebben van het Ultramontane dat als individu optreedt en ons allen in wenschte te slokken.

Het Ultramontane schijnt me te streven naar het geluk van den mensch door allen te plaatsen onder een kaasstolp in welks huisje

[35] Z. H. vertoeft.

113. Ultramontanen (van middeleeuws Latijn *ultramontani* = mensen aan gene zijde van de bergen, d.w.z. de Alpen), naam waarmee in de middeleeuwen de noorderlingen, vooral de Duitsers, door de Italianen werden aangeduid. In de 19de eeuw werd ultramontanen door niet-katholieken in Noord-Europa gebruikt als scheldnaam voor katholieken. Deze zouden 'over de Alpen', bij de paus, alle richtlijnen halen en de belangen van de eigen staat aan die van Rome ondergeschikt maken. Deze opvatting kwam voort uit het feit dat de Rooms-Katholieke Kerk op tal van punten afwijzend stond ten opzichte van de moderne staat die na de Franse Revolutie ontstond, en rationalisme en liberalisme afwees. De strijd tussen de ultramontanen en de zgn. liberaal-katholieken, die een verzoening nastreefden met de moderne staat, eindigde in 1878 met het begin van het pontificaat van Leo XIII (*Winkler Prins' Encyclopedie*⁶, deel XVIII, Amsterdam-Brussel 1974, blz. 761).

114. Zie voor de reacties op Thijms ultramontaans optreden als dichter J. te Winkel, *De ontwikkelingsgang der Nederlandsche letterkunde*, deel IV, tweede stuk, Haarlem 1918, blz. 778; vgl. ook Harry G. M. Prick, 'Truitje Toussaint en een 'verschrikkelijk mensch'', in *Juffrouw Idastraat 11*, IV (1975-1976), no. 1-2, blz. 2-4 [september 1975].

- Ik zie op het voedende deel reeds mijten van een zwarte kleur azen die naar gewoonte bederven en doen rotten ¹¹⁵. Maar 'k mag u niet bezighouden met dergelijke praatjes. Indien ik weder bij u ware zou ik dat alles mondeling kunnen bekouten maar vooreerst is mij be-
- [40] volen het huis te houden. Ik ben nl door eene [onleesbaar] bloedspuwing overvallen die mij deerlijk aangreep ¹¹⁶. We maakten ons ongerust doch ik ben nu beterende. 't Is om deze reden dat ik ook zoo laat schrijf. Misschien is deze uiting het begin van eene longtering ; dan zal het spoedig gedaan zijn en ik, alsdan in staat alles
- [45] te begrijpen waarover ik hier nog maar gissen kan.
't Zou jammer zijn, zegt men. Mij zou het ook spijten want ik had gaarne met hart en ziel voor mijn vaderland gearbeid en het weinigse talent dat ik ontving aan zijne belangen dienstbaar gemaakt doch niet mijn wil, niet mijn wensch zelfs geschiede maar die van den
- [50] Hoogen God ¹¹⁷, wiens arm ik in de natuurkrachten zie en wiens adem, het pneuma, ik mij door de aren voel bruischen en dien ik mij niet kan voorstellen als zich nóg onmiddellijker met ons bemoeiend.
Volgens menschenzeggen is mijn leeftijd nog niet die waarop men sterft. Ik gevoel me nog zoo pas jong en nog zoo pas aan de kinderschoenen ontwassen, ik zie mijn speelgoed nog in handen van mijne jongere zusjes en verheug mij in hun onschuld en liefvalligheid. Als die vroolijke lach speelt over hare zorgelooze trekken en zij hare blonde kopjes te zamen steken om recht hartelijk te giggelen over de wereldsche zaken dan komt mij dat heerlijke : zalig zijn de klei-
- [60] nen van geest ¹¹⁸ en het wees gelijk de kinderen ¹¹⁹ in de gedachten.
In zulke oogenblikken kan ik niet nalaten mij de hemellingen als in een eeuwige jeugd voor te stellen maar in zelfbewuste jeugd. Dan ook staat mij het wezen uwer richting voor als doelend op dat kind worden.
- [65] Zalig zijn de dooden ¹²⁰ maar ik zal niemand vermoorden om hem zalig te doen zijn ; zalig zijn de kleinen van geest ¹²¹ maar moet men ieder klein van geest maken om hem gelukkig te doen wezen ?
Wees gelijk de kinderkens ¹²², ja in onschuld met bewustzijn, niet in de onschuld der onwetendheid. Voelt niet een elk in zich het
- [70] streven naar verheldering van denkbeelden, van bewustzijn van zich en zijn zieleven ? en heeft dat streven niet recht van bestaan even-

115. Waarschijnlijk is dit een toespeling op de zwarte kleren van de geestelijken.

116. *Brieven en dokumenten*, blz. 117, 122-123 ; *Het korte leven van Jacques Perk* ³, blz. 73-75.

117. Lucas 22 : 42. Het zal aanbeveling verdienen eventuele invloeden van de Bijbel in het werk van Jacques Perk niet alleen te onderzoeken met behulp van de Statenvertaling maar ook met *La Sainte Bible*, daar hij als zoon van een Waals predikant met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid beide vertalingen terdege heeft gekend.

118. Mattheüs 5 : 3.

119. Mattheüs 18 : 3.

120. Johannes 14 : 13.

121. Mattheüs 5 : 3.

122. Mattheüs 18 : 3.

zoo goed als de zinnen recht hebben bevredigd te worden om ons als mensch op aarde te doen bestaan ?

- [75] Zie waarde heer ! dergelijke gedachten komen weder in 't hoofd en 't is of ik dan de Jesuit zie, die de menschheid van zijn geluk onwetend wil doen zijn, hem ondanks dat streven naar weten, terug wil brengen tot den kindertoestand en tot het tijdperk waarin die toestand de menschelijke was, tot de Middeleeuwen, die u de kindsheid der moderne menschheid zou willen noemen.
- [80] Dan word ik boos omdat ik in mijn ziel de dorst naar weten voel ontwikkelen en geloof dat zulks in ieder jong hart plaats grijpt. Dan keer ik mij tegen den Ultramontaan¹²³ die het volk dom houden wil zonder het zelfs te willen zeggen waaròm, want indien het volk het bewustzijn daarvan kreeg zou het niet meer dom
- [85] zijn. En is het geen afschuwelijke zelfverheffing van de priesters voor zich alleen de wetenschap te willen mijnen ! ? Waar blijft dan die vrijheid, die zucht naar zelfstandigheid en onverbondenheid, die toestand welke door God werd toegestaan als slavernij uit verkiezing aan het Goede ?¹²⁴ Moet zoo'n heilig smachten gesmoord worden ?...
- [90] Maar ik bemerk dat ik begin uit te varen en in U weer een Ultramontaan¹²⁵ te zien. Goddank dat is niet zoo. U is het niet, die vloek spreekt over wijsbegeerte en... tooneel, over vrijheid van drukpers, over de wetenschap, over de vrijheid van onderzoek en
- [95] van geest. Wees volmaakt gelijk uw hemelsche vader¹²⁶ en omdat in alle werken der schepping eene nimmer verstoorde consequentie waarneembaar is¹²⁷ zoo is het ieders wensch, niet waar, consequent te zijn. U is dat in alles. U roept bij al wat u doet een beginsel in, u bekleedt
- [100] een professoralen leerstoel u is bespiegelend wijsgeer en u zoekt de humaniteit te bevorderen door uwe novellen¹²⁸ en gedichten¹²⁹ zoowel als met uwe vertaling... op het tooneel¹³⁰ en 't is daarom dat ik gaarne uw aanbod aanneem om weder bij u te verschijnen want ik leer inzien dat wij het in den grond degelijk eens zijn
- [105] en dat uwe appretiatie van het menschzijn niet veel van de mijne verschilt. Zoodra de geneesheer mij toestaat voet buitenshuis te zetten en de avondlucht mij geen nadeel doet kom ik met verruimd

123. Zie noot 113.

124. Het is mogelijk dat dit een zeer vrije parafrase is van I Corinthe 10, vs 29b.

125. Zie noot 113.

126. Mattheüs 5 : 48.

127. Perk doelt hier waarschijnlijk op de in de Dogmatiek voorkomende opvatting dat achter de Schepping een Goddelijk plan aanwezig zou zijn dat zou doorwerken in het gehele scheppingsproces. Ds. Drs. N. K. van den Akker te Den Bosch was zo vriendelijk mijn aandacht hierop te vestigen.

128. Magdalena van Vaernewijck (1851) ; *Portretten van Joost van den Vondel* (1876).

129. *Drie gedichten* (1844) ; *Palet en harp* (1849) ; *Het voorgeborchte en andere gedichten* (1853).

130. Henri de Bornier, *De dochter van Roeland*, Amsterdam 1877.

hart weder een Donderdagavondje bij u slijten, in de schaduw van uw vriendschap.

- [110] Nog duizendmaal dank waarde heer ! voor uwe lieve letteren, betuig als 't u belijft mevrouw uwe echtgenoot mijnne hoogachting en wees verzekerd in mij steeds te zien
uw en u zeer genegen
Jacques Perk

De definitieve brief die Jacques Perk op maandag 11 februari 1878 aan J. A. Alberdingk Thijm heeft geschreven – IIc – luidt als volgt :

JACQUES PERK AAN J. A. ALBERDINGK THIJM
Netbrief IIc

Hooggeleerde Heer !

U heeft met zooveel goeden wil en vriendschap mijn, misschien te heftigen, brief beantwoord, dat ik daardoor werd geroerd. Zooveel liefde had ik niet durven hopen dat u voor me koesterde en 't is me eene behoefte u daarvoor innig dank te zeggen.

- [5] U heeft toch nimmer gemeend dat ik *n* haatte omdat ik uwe richting veroordeel ? ! Mij dacht dat men hem, die streeft moest liefhebben al haatte men den aard van dat streven ; ongeveer zooals men den zondaar moet liefhebben en de zonde verafschuwen.

- [10] Met het kiesvermogen van den mensch moet men, geloof ik, in dat laatste geval te rade gaan ; uit analogie misschien ook in het eerste, maar ik gevoel dat ik te ver beneden u sta om met u te mogen redetwisten. Mijn doel met dit schrijven is ook niet weder te timmeren op ons verschil van waardeering maar wèl het doen eener poging om de klove, die mij van u dreigde te scheiden te dempen.

- [15] Vergeef mij om den wille van het doel, de aanmatiging van u wederom kostbare oogenblikken te ontrooven door het u toezenden dezer regelen.

- [20] Omdat u er openlijk voor uit kwam dat u een Ultramontaan ¹³¹ was en dat men u, als zoodanig bij uw optreden „begroette met slijk en steenen” ¹³² moest ik het wel gelooven.

Kon ik anders dan in het Ultramontanisme een op groote schaal zondig streven zien ?

Moest niet ook ik mijn zandkorreltje trachten aan te brengen om dat onzalige drijven te begraven ?

- [25] 't Is wel in waar zeer oud maar dit voorrecht deelt het met de ondeugd.

De offers, die het, streng toegepast, eischt schijnen mij onmensche-lijk toe en in strijd met het goede, met het geen goed is voor den

131. Zie noot 113.

132. Zie noot 114.

- mensch. Het loochent de verschillende aanlagen der menschelijke natuur en wil als algemeene zedeleer diegene zien gehuldigd, waarmede sommigen van harte instemmen en het wil dat die huldiging ook op de wijze dier enkelen geschiedt.
- [30] Moet men niet een afkeer hebben van het booze (streven in ons) : de zelfzucht ? En moet men dan niet even goed afkeerig zijn van die
- [35] zelfzucht indien ze wordt uitgeoefend door een als individu optredend lichaam, dat ons allen wil inslokken ?
- Volgaarne had ik deze vragen geöpperd bij u te huis maar mij is bevolen vooreerst niet de straat op te gaan. In de vorige week namelijk ben ik door eene bloed-spuwing overvallen, die mij nogal
- [40] deerlijk heeft aangegrepen ¹³³. De ongerustheid over dit voorval week, naarmate ik in beterschap toenam en nu schijn ik herstellende. Wellicht draag ik de kiemen eener tering onder de leden, die mij als ze bestaat, binnenkort zal kunnen voeren naar die gewesten waar weten is en niet slechts hupothese.
- [45] Eensdeels zou mij dat leed zijn want met hart en ziel hadde ik voor mijn vaderland willen arbeiden en al wat ik van hooger hand ontving aan zijne belangen willen dienstbaar maken.
- Mijn wensch evenwel worde niet vervuld maar de Wil geschiede van dien al wijzen God ¹³⁴, Wiens armen ik in de natuurkrachten
- [50] zie en Wiens adem, het pneuma, ik mij door de aderen 'voel bruischen ; Dien ik mij niet kan voorstellen als zich nog dichter bij ons bevindend en zich nog onmiddellijker met ons bemoeiend.
- Men zegt dat mijn leeftijd niet die is waarop men vaak sterft en dat gaarne doet.
- [55] Ik geloof dat men daarin gelijk heeft want ik gevoel me nog zoo pas jong en nog zoo sinds kort aan de kinderschoenen ontwassen. Nog zie ik mijn kinder-speelgoed in de handen van mijne zusjes en och, zoo gaarne denk ik mij terug in dien tijd toen ik zoo was als zij, zoo vol onschuld. Als die vroolijke lach zweeft over die zorgeloze
- [60] mondjes en zij de blonde kopjes bij-één steken om eens van harte over de wereld en over alles te ginnegappen, dan komt mij dat goddelijke : „zalig zijn, die geestelijk arm zijn” ¹³⁵ en het „wees gelijk de kinderen” ¹³⁶ in de gedachten.
- Dan denk ik vaak : „och ! wisten zij toch eens hoe onschuldig zij
- [65] zijn” en „ware ik zoo onschuldig bij wat ik weet !”
- Dan ook staat mij het wezen uwer richting voor als een doel om kind te doen worden, als een wensch om het volk tot zijn eigen bate onwetend te doen zijn en het „kind” te doen blijven naar den geest of het terug te brengen naar dat tijdperk, dat de kindsheid der
- [70] moderne menschheid kan worden genaamd, tot de Middeleeuwen. Dan word ik boos : vergeef het mij ? Zalig zijn de dooden ¹³⁷, maar mag

133. Zie noot 116.

134. Lucas 22 : 42.

135. Mattheüs 5 : 3.

136. Mattheüs 18 : 3.

137. Johannes 14 : 13.

- men „moorden” (als de indiesche worgers)¹³⁸ om iemand zalig te doen zijn ?
- Is God niet een alwetend God¹³⁹ en moeten wij niet zijn : „vol-
 [75] maakt gelijk onze hemelsche vader ?¹⁴⁰
- Zie, waarde heer ! Ik geloof dat ieder jong hart de dorst naar kennis gevoelt, die mij verscheurt en mag die gesmoord worden ? En de vrijheid dan, die zucht naar zelfstandigheid, naar dien toestand, welke eene gekozene slavernij aan het ideaal is¹⁴¹, moet ook dat
 [80] smachten worden verstompt ? – 't Volk dom en roomsch houden” is de leus der Ultra's¹⁴² en dat zonder het rekenschap te geven want hadde het volk bewustzijn waaróm het dom moet zijn, dan ware het reeds niet dom meer. Maar ten onrechte vaar ik uit want u is niet zulk een Ultramontaan¹⁴³. U vloekt niet : de wijsbegeerte en de
 [85] wetenschap, de vrijheid van drukpers, onderzoek en geweten, noch het tooneel. – Beginseltrouw moet men wezen, indien men de nooit verstoorte consequencie Gods in de schepping¹⁴⁴, wil navolgen. U vergoedt haast de consequentie van Bilderdijk¹⁴⁵ ; men zegt, dat u bij alles wat u verricht een beginsel inroept. U is professor, bespie-
 [90] gelend wijsgeer en humanist in uwe gedichten¹⁴⁶ en geschriften¹⁴⁷ zoowel als in uwen arbeid voor het tooneel¹⁴⁸. Meer en meer leer

138. Jacques Perk doelt hier waarschijnlijk op de Thugs – of Thags –, beroepsmoordenaars die in groepen door India zwierven en zich op slinkse wijze in het vertrouwen van de reizigers indrongen. Wanneer zich een gunstige gelegenheid voordeed, wurgden ze hen met een zakdoek of strik rond hun hals, plunderden en begroeven hen. Dit alles gebeurde overeenkomstig bepaalde streng voorgeschreven oude vormen, waarvan de inwijding van het houweel en het offeren van suiker een belangrijk onderdeel waren. De leden bezaten een eigen vakttaal en tekens waaraan ze elkaar herkenden. De eerste ernstige pogingen de benden uit te roeien werden omstreeks 1830 ondernomen, maar ze zijn pas na 1850 voorgoed verdwenen. Recente literatuur in Norman Mac Kenzie, *Secret societies*, London 1967, blz. 64-83.

139. Johannes 16 : 30.

140. Mattheüs 5 : 48.

141. Zie noot 124.

142. Zie noot 113.

143. Zie noot 113.

144. Zie noot 127.

145. J. A. Alberdingk Thijm, 'De eer eens grooten meesters', in *De gids* 1876, deel III, blz. [305]-325 [augustus] ; hieraan is toegevoegd J. A. Alberdingk Thijm, 'Stamtafel van Mr. Willem Bilderdijk, opgemaakt uit ongedrukte en gedrukte bescheiden'. Zie hierover P. Geyl, 'Een eeuw strijd om Bilderdijk', in *De gids* CXIX (1956), deel II, blz. 20-37 [juli], 280-295 [oktober], 366-379 [november], 457-477 [december] ; over W. Bilderdijk en J. A. Alberdingk Thijm blz. 31-34, 286-290 ; herdrukt als 'Een eeuw strijd om Bilderdijk', in P. Geyl, *Studies en strijdschrijten*. Bundel aangeboden aan de schrijver bij zijn aftreden als hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, Groningen 1958, blz. [304]-376 ; over W. Bilderdijk en J. A. Alberdingk Thijm blz. 316-319, 329-334 ; herdrukt als 'Een eeuw strijd om Bilderdijk', in P. Geyl, *Van Bilderdijk tot Huizinga*. Historische toetsingen, Utrecht-Antwerpen z.j. [1963], blz. 7-82 ; over W. Bilderdijk en J. A. Alberdingk Thijm blz. 19-22, 32-37.

146. Zie noot 129.

147. Zie noot 128.

148. Zie noot 130.

ik inzien dat we 't in den grond eens zijn en dat uwe schatting van 't mensch-zijn niet veel van de mijne verschilt.

[95] Daarom wensch ik hartelijk, zoodra de geneesheer mij toestaat de avondlucht te trotseeren met verruimde borst weder eens bij u te komen „Donderdagavonden”. Vooreerst zal dat evenwel niet zijn maar dàn zal ik mij in de schaduw uwer vriendschap recht gelukkig gevoelen.

[100] Nog duizendwerven dank, waarde heer ! voor uwe lieve letteren... betuig, als 't u belijft, mijne achting aan uwe echtgenooten en wees verzekerd in mij steeds te kunnen zien uwen u zeer genegen

J. Perk

11 Febr. 78.

Wanneer we de concepten Ia en Ib vergelijken met de definitieve brief Ic en de concepten IIa en IIb met de netbrief IIc, dan vallen de talloze kleine veranderingen op die bestaan uit een nauwkeurigere interpunctie, het verplaatsen van woorden en woordgroepen en het vervangen van woorden door andere met dezelfde of nagenoeg dezelfde betekenis¹⁴⁹. Al deze veranderingen hebben evenwel geen grote betekeniswijziging tot gevolg. Meteen echter springen ook de verschillen in het oog die van veel fundamentele aard zijn dan de zojuist genoemde, namelijk gehele zinnen en zinsgedeelten die worden weggelaten en woorden welke worden vervangen door andere met een volstrekt andere betekenis. Deze laatste groep bestaat uit de volgende gevallen :

Concept Ia¹⁵⁰

A Regel 87 is weggelaten :

'In uwe nabijheid zou ik te onvrede worden, [...]'.
B Regels 90-91 zijn weggelaten :

'U is een der voornaamste woordvoerders tegen den vooruitgang,

[...]'.
Concept Ib

A Sonnet, vs 14 :

'gruwt' is vervangen door 'schuwt'.

B Regels 50-54, die nog niet stonden in concept Ia, zijn wegge-
ten :

'Mij is uw wezen iets zonderlings en dan zal voor mij altijd wel een sluier blijven hangen over het gedrag van iemand die huiverend dwaalt om de schreden der poëzie, en die de lichtstof van haar

149. Op de stilistische betekenis van de varianten in de poëzie en het proza van Jacques Perk hoop ik elders in ruimer verband nog eens terug te komen.

150. Betsy Perk, blz. 73-76.

wezen wil besmetten, door haar, die de verlichting is, te belemmeren in haar hemelvaart.'

C Regels 64-67, die nog niet stonden in concept Ia, zijn weggelaten :

'U kunt het mij niet euvelduiden dat ik mij in uw bijzijn ongerust vinden zou omdat uw groote gaven u haast tot een verpersoonlijking maakten van den stilstand of den achterwaardsgang naar de Middeleeuwen.'

Concept IIa

A Regels 9-13 zijn weggelaten :

'Verskil van appreciatie bestaat tusschen ons en dat is mij leed want als ik mijne richting goedkeur moet ik de uwe voor kwaad aanzien. Ons beginsel dat beken ik met vreugde verschilt niet : wij willen verbetering, volmaking maar de wijzen waarop wij streven staan tegen elkander over.'

B Regel 26 :

'zonde' is vervangen door 'ondeugd'.

C Regel 31 :

'het Ultramontane' is vervangen door 'een lichaam'.

D Regels 33-38 zijn weggelaten :

'Het Ultramontane schijnt me te streven naar het geluk van den mensch door allen te plaatsen onder een kaasstolp in welks huisje Z. H. vertoeft.

Ik zie op het voedende deel reeds mijten van een zwarte kleur azen die naar gewoonte bederven en doen rotten. Maar 'k mag u niet bezighouden met dergelijke praatjes.'

E Regels 61-62 zijn weggelaten :

'In zulke oogenblikken kan ik niet nalaten mij de hemellingen als in een eeuwige jeugd voor te stellen maar in zelfbewuste jeugd.'

F Regels 66-75 zijn weggelaten :

'[...] ; zalig zijn de kleinen van geest maar moet men ieder klein van geest maken om hem gelukkig te doen wezen ?

Wees gelijk de kinderkens, ja in onschuld met bewustzijn, niet in de onschuld der onwetendheid. Voelt niet een elk in zich het streven naar verheldering van denkbeelden, van bewustzijn van zich en zieleleven ? en heeft dat streven niet recht van bestaan evenzoo goed als de zinnen recht hebben bevredigd te worden om ons als mensch op aarde te doen bestaan ?

Zie waarde heer ! dergelijke gedachten komen weder in 't hoofd en 't is of ik dan de Jesuit zie, [...].'

G Regels 85-90 zijn weggelaten :

'En is het geen afschuwelijke zelfverheffing van de priesters voor

zich alleen de wetenschap te willen mijnen !? Waar blijft dan die vrijheid, die zucht naar zelfstandigheid en onverbondenheid, die toestand welke door God werd toegestaan als slavernij uit verkiezing aan het Goede ? Moet zoo'n heilig smachten gesmoord worden ?...'

Concept IIb ¹⁵¹

A Regels 9-16, die nog niet stonden in concept IIa, zijn weggelaten :

'Ik had wijlen Zijne Heiligheid ¹⁵² even lief als wijlen Traupmann ¹⁵³, zoo sprak Uw Hooggeleerde eens, „het goede in den een, het kwade in den ander, doet hen geliefd of gehaat zijn, als menschen waren ze echter beiden beminnelijk”.

Ik weet niet, hoe een determinist, als u schijnt te wezen, met Traupmann (grootmoordenaar) ¹⁵⁴ omspringt. Ik vind zijn persoon, als die was, tamelijk afstootend, omdat ik hem toch een kiesvermogen tusschen goed en kwaad toeschrijf’.

B Regel 30 :

‘kwade’ is vervangen door ‘ondeugd’.

C Regel 39 :

‘godsdiensstige vereeniging’ is weggelaten.

D Regels 40-41 zijn weggelaten :

‘Maar ik mag niet denken dat deze vragen grond van bestaan hebben.’

E Regel 82 :

‘roomsch’ is toegevoegd.

Wanneer we deze weglatingen en veranderingen nader bekijken, dan blijkt dat slechts enkele zonder veel betekenis zijn. In bijna alle andere gevallen gaat het om woorden of zinnen die zich fel richten tegen de persoon en de katholieke opvattingen van J. A. Alberdingk Thijm.

Het handschrift van de concepten Ib en IIa is zeer haastig en

151. Betsy Perk, blz. 79-82 ; *Brieven en dokumenten*, blz. 119-122. Regeltelling volgens *Brieven en dokumenten*.

152. Waarschijnlijk Pius IX (Giovanni-Maria Mastai-Feretti ; Sinigaglia, 13 mei 1792 - Rome, 7 februari 1878) ; paus van 1846 tot 1878.

153. In het boek van Betsy Perk en in de *Brieven en dokumenten* is de naam verkeerd gespeld. Jean-Baptiste Troppmann werd op 19 januari 1870 terechtgesteld wegens het uitmoorden van de familie Kink te Pantin bij Parijs ; zie hiervoor I. S. Toergenjew, ‘De terechtstelling van Troppmann’, in *Maastaf XXII* (1974), blz. 1-21 [juni] ; herdrukt als ‘De terechtstelling van Troppmann’, in I. S. Toergenjew, *Herinneringen*, Amsterdam z.j. [1975], blz. 180-211.

154. ‘grootmoordenaar’ : dit ontbreekt in de tekst in de *Brieven en dokumenten*, maar is daar op blz. 117 zonder opgave van redenen als aantekening geplaatst boven de brief van J. A. Alberdingk Thijm aan Jacques Perk van 1 februari 1878.

onverzorgd en de snelheid waarmee deze brouillons geschreven zijn blijkt bovendien duidelijk uit de zeer summiere interpunctie. De conclusie lijkt dan ook gerechtvaardigd dat ze ontstaan zijn in een eerste opwelling, respectievelijk na het lezen van Thijsms gedicht 'Ouderlijk huis' en zijn brief van 1 februari 1878. Toen Jacques Perk na enige tijd de definitieve brieven schreef – het begeleidende sonnet dateert van 21 januari¹⁵⁵ en de netbrief van 28 januari 1878, terwijl Thijsms schrijven van 1 februari eerst op 11 februari werd beantwoord –, heeft hij het al te persoonlijke en felle weggelaten om Alberdingk Thijm niet te zeer te kwetsen. Deze handelwijze is overigens niet kenmerkend voor Jacques Perk alleen, maar kan eerder beschouwd worden als algemeen menselijk.

J. A. ALBERDINGK THIJM EN JACQUES PERKS 'ZIJ SLUIMERT' EN 'STORM'

Ruim drie jaar na de correspondentie in 1878 heeft J. A. Alberdingk Thijm in het openbaar Jacques Perk verdedigd tegen kritiek op zijn sonnetten 'Zij sluimert' en 'Storm'¹⁵⁶ met het volgende ingezonden stuk :

'Met graagte lees ik meestal uw weekblad. 't Voorziet, naar mijn oordeel, in eene behoefte, die door geen ander orgaan vervuld wordt. Met de bibliografische berichten, door u den lezer ten beste gegeven, gaan nu en dan beoordeelende wenken gepaard. Wie zal u dat euvel duiden ? Toch meen ik u te moeten waarschuwen tegen het onbedacht overnemen en met uw gezach versterken van anderer kritiek. In uw No. van 27 Aug. ontleent ge aan de *Arnhemse Courant* eene *would-be*-overzetting in proza en *would-be*-toetsing aan 't gezond verstand van twee sonnetten van den veelbelovenden (en reeds veelgevendenden) jongen dichter Jacques Perk. Iemant, die zich Sl. teekent¹⁵⁷, tracht die zin- en zangrijke klinkdichten belachelijk te maken ; o. a. door aan elkaâr te verbinden, wat niet bij elkander behoort. Ik bid u, leest de sonnetten en hunne analyse, en zegt mij, hoe gij oordeelt over den dichterlijken zin van Sl.'¹⁵⁸.

De redakteur van *De portefeuille*, Taco H. de Beer, voorzag bovenstaande verdediging van een anoniem naschrift :

155. Zie noot 101, blz. 213.

156. Deze twee sonnetten waren verschenen in *Nederland* 1881, deel II, blz. 127-128 [mei]. De anonieme kritiek in de *Arnhemse courant*, 18 augustus 1881, blz. [1] ; herdrukt in *De portefeuille* III (1881-1882), 3 september 1881, blz. 227 ; herdrukt in J. Meijer, *Jacques Perk en Willem Kloos* 1881, Groningen 1972, blz. 77.

157. Zie voor dit pseudoniem J. Meijer, *Jacques Perk en Willem Kloos* 1881, Groningen 1972, blz. 55, 56, 77-78. Meer dan een veronderstelling is zijn opmerking inzake de identiteit van Sl. niet.

158. *De portefeuille* III (1881-1882), 3 september 1881, blz. 227. Rubriektitel 'Ingezonden stukken'.

'Voor den heer J. Perk ware het wenschelijker geweest, dat de heer Alb. Th. de schoonheid van het sonnet aangewezen had, dan dat hij – zooals nu – zich met niets beduidende woorden er af maakte, om op anderen te kunnen smalen.'

In een brief aan Joanna C. Blancke van 7 september 1881 heeft Jacques Perk hierop als volgt gereageerd:

'Zekere Sl. heeft in uw Arnhemse krant¹⁵⁹ van dien voorgevoelden datum 18- $\frac{18}{8}$ -81¹⁶⁰ eenige uitdrukkingen mijner sonnetten aangetast. Dit protest werd door een letterkundig tijdschrift overgenomen en nu heeft Alb. Th. zich voor mij in de bres gesteld. Zijn verzet behelst echter meer fraaie vleiende epitheta aan mijn adres, dan wel gronden, die Sl. verslaan. De redactie van het weekblad verwijt dit weder aan den professor en takt hem zooveel als een collegie te geven over de schoonheid der gewraakte verzen.'¹⁶¹

J. A. ALBERDINGK THIJM EN JACQUES PERKS GEDICHTEN

Na het overlijden van Jacques Perk op dinsdag 1 november 1881 kwam in de briefwisseling tussen Willem Kloos en Carel Vosmaer al op donderdag 3 november het uitgeven van zijn gedichten ter sprake¹⁶² en enkele dagen later schreef Kloos in zijn brief aan Vosmaer van zaterdag 5 november dat J. A. Alberdingk Thijm zich misschien met de dichterlijke nalatenschap zou gaan bemoeien¹⁶³. In december 1890 heeft hij echter erkend, dat deze opmerking alleen bedoeld was om op de anti-katholieke gevoelens van Vosmaer te spelen en hem zo te bewegen mee te werken aan de uitgave van Perks *Gedichten*¹⁶⁴.

159. Joanna C. Blancke woonde in Arnhem.

160. Het is niet duidelijk wat de oorzaak van dit voorgevoel is geweest.

161. *Een dichter verliefd*, blz. 34-36; citaat blz. 35; *Brieven en dokumenten*, blz. 375-376; citaat blz. 375. In een andere brief uit dezelfde tijd komt de volgende zin voor waaruit eveneens een zekere afstand blijkt die Jacques Perk bewaarde ten opzichte van Alberdingk Thijm: 'Thijm loert tusschen zijn bakkebaarden op het minste woordenken, dat men zich over prosodie laat ontvallen en spuwt dan domheden.' (Jacques Perk aan C. Vosmaer, 25 augustus 1881; *De briefwisseling Vosmaer-Perk*, blz. 80-81; citaat blz. 81; *Brieven en dokumenten*, blz. 364-365; citaat blz. 365).

162. *De briefwisseling Vosmaer-Kloos*, blz. 72-73.

163. *De briefwisseling Vosmaer-Kloos*, blz. 90-91.

164. Willem Kloos, 'Vosmaer en de moderne Hollandsche literatuur', in *De nieuwe gids* VI (1891) [1890-1891], deel I, blz. [293]-310; over J. A. Alberdingk Thijm en Jacques Perk blz. 300 [december 1890]; herdrukt als 'Vosmaer en de moderne Hollandsche literatuur', in Willem Kloos, *Veertien jaar literatuur-geschiedenis*, deel II, Amsterdam 1896, blz. [186]-206; over J. A. Alberdingk Thijm en Jacques Perk blz. 194; 1898²; 1904³; 1925⁴.

Toen de bundel op 5 december 1882 was verschenen¹⁶⁵, heeft J. A. Alberdingk Thijm deze uitgave niet besproken, evenmin als de andere oudere literatoren Jan ten Brink, H. J. Schimmel en Allard Pierson¹⁶⁶. Van Vosmaer kon dit niet verwacht worden: daar hij een van de bezorgers was en de biografisch getinte 'Voorrede' had geschreven, moest hij zich beperken tot een korte aankondiging¹⁶⁷. Hoewel de hier met name genoemden Jacques Perk hebben geholpen bij het publiceren van zijn gedichten in tijdschriften en vol belangstelling waren voor zijn werk en hem bovendien vaak persoonlijk kenden, hebben zij – om welke reden dan ook – het boekje waarmee de moderne Nederlandse literatuur begint nergens gerecenseerd¹⁶⁸.

HET PERSKLAAR MAKEN VAN BETSY PERKS BOEK

De concepten Ib en IIa waren al in 1902 bijna gepubliceerd. Tijdens de voorbereidingen voor Betsy Perks boek *Jacques Perk, geschetst voor 't jong Nederland der XXe eeuw, met onuitgegeven prozastukken, gedichten en portretten van den dichter* bleken de brieven van J. A. Alberdingk Thijm aan Jacques Perk niet tussen zijn nagelaten papieren aanwezig te zijn¹⁶⁹. Naar aanleiding hiervan ontstond zich een correspondentie tussen Joannes Reddingius en Lodewijk van Deysel waarvan alle brieven van Reddingius, vijf in getal, bewaard zijn gebleven, maar helaas niet die van Van Deysel¹⁷⁰.

165. De eerste aankondiging in *Het vaderland*, 5 december 1882, blz. [2]. Rubriektitel 'Kunst- en letternieuws'.

166. Een uitzondering vormt T. C. van der Kulk, die de 'Iris' had geplaatst in *De tijdspiegel* van oktober 1881 en ook Perks *Gedichten* met een aantal andere bundels heeft besproken onder de rubriektitel 'Letterkunde. Nederlandsch dichtwerk van den jongsten tijd', in *De tijdspiegel* 1883, deel II, blz. [180]-202 [mei].

167. Flanor [C. Vosmaer], '[Aankondiging van Jacques Perk, *Gedichten*]', in *De Nederlandsche spectator*, 9 december 1882, blz. 403. Rubriektitel 'Vlugmaren'. De eigenlijke bespreking van de hand van Holda [A. F. J. Clant van der Mijl-Piepers] verscheen in *De Nederlandsche spectator*, 3 februari 1883, blz. 39-40.

168. In de zomer van 1930 is de relatie tussen Jacques Perk en J. A. Alberdingk Thijm ter sprake gekomen in de briefwisseling tussen Henriëtte Mooy en Willem Kloos, die zich thans bevindt in het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum te Den Haag; zie hiervoor bijlage G, blz. 241-242.

169. Enkele bescheiden – namelijk de brief van J. A. Alberdingk Thijm aan M. A. Perk van 14 november 1876, de concepten Ib en IIa en waarschijnlijk de brief van J. A. Alberdingk Thijm aan Jacques Perk van 1 februari 1878 – waren tussen februari 1896 en november 1901 door M. A. Perk aan Van Deysel gezonden; zie hiervoor bijlage C, brief I van M. A. Perk aan K. J. L. Alberdingk Thijm, blz. 236.

170. De restanten van het Joannes Reddingius-archief bevinden zich sinds juni 1973 in het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Den Haag. De daarin aanwezige brieven van Van Deysel zijn alle van veel latere datum.

JOANNES REDDINGIUS AAN K. J. L. ALBERDINGK THIJM

Hilversum, 5/11 1901.

WelEdHeer.

Met den Amsterdamschen uitgever S. L. v. Looy zal ik uitgeven een boek van mej. Betsy Perk over Jacques Perk. In dit werk wordt [lees : worden], behalve zijn onuitgegeven opstellen, ook opgenomen de twee brieven, die hij aan uw vader richtte. Nu zijn de brieven ('t antwoord), van uw vader niet in ons bezit, daarom wilde ik u vragen of gij ook weet wie die brieven heeft en of wij ze mogen opnemen, ingeval ze ons worden ter hand gesteld. Het zal mij een vreugd zijn uw antwoord te mogen ontvangen

met hoogachting
uw dw
J. Reddingius.

Joannes Reddingius vergist zich als hij schrijft dat Jacques Perk aan J. A. Alberdingk Thijm twee brieven heeft geschreven. In werkelijkheid bestonden er in 1901 minstens drie brieven en een briefkaart ¹⁷¹. Het getal twee berust misschien op een mondelinge of schriftelijke mededeling van M. A. Perk aan Joannes Reddingius. Ds. Perk had vroeger aan zijn zuster Betsy Perk de concepten Ia en Iib gegeven, waarvan hij dacht dat het de definitieve brieven waren ¹⁷². Dit getal twee is waarschijnlijk in zijn geheugen blijven hangen en vandaar misschien in 1901 zijn mededeling aan Reddingius. De concepten Ia en Iib zijn eind februari of begin maart 1902 bij Betsy Perk weer boven water gekomen ¹⁷³.

Op woensdag 6 november 1901 tekende Lodewijk van Deyssel aan : 'Den Hr. Evert Slaghek ¹⁷⁴ schrijven over brieven J. A. A. Th. voor Reddingius.' ; op donderdag 14 november 1901 dat hij Jan Sterck over deze brieven moest schrijven ¹⁷⁵. Dit laatste heeft hij inderdaad gedaan, zoals hij naar alle waarschijnlijkheid zijn voornemen om Slaghek te schrijven heeft laten varen ¹⁷⁶.

171. Dit waren de brieven van 8 juni 1877, 28 januari 1878, 11 februari 1878 en de briefkaart van 31 december 1878.

172. Zie hiervoor de brief van Joannes Reddingius aan K. J. L. Alberdingk Thijm van 2 maart 1902, blz. 232.

173. Zie hiervoor noot 172.

174. Lodewijk van Deyssel [K. J. L. Alberdingk Thijm], *Gedenkschriften*, ed. Harry G. M. Prick, Zwolle 1962, blz. 398-402.

175. Dagboekantekeningen van Lodewijk van Deyssel, Van Deyssel-archief, Delft.

176. Een antwoord van E. Slaghek, de executeur-testamentair van mevrouw W. A. S. Alberdingk Thijm-Kerst, is tenminste niet aanwezig in het Van Deyssel-archief, Delft.

J. F. M. Sterck antwoordde hem op dinsdag 19 november 1901 dat na het overlijden van J. A. Alberdingk Thijm op 17 maart 1889 '[...] al de particuliere brieven [...] ter zijde werden gelegd op het kleine kamertje naast de voorkamer', waar 'zij daar door uw broeder den pastoor¹⁷⁷ zijn nagezien en uitgezocht, waarop een groot aantal aan hem is toegezonden. Wat er verder mee gebeurd is kan ik u niet met zekerheid zeggen. Wel meen ik eens gehoord te hebben dat uw oom Dr. Cuypers¹⁷⁸ vele brieven en papieren omtrent uw vader bewaart.'¹⁷⁹

Uit de tweede brief van Reddingius blijkt dat Van Deysel hem heeft gezonden wat in zijn archief aanwezig was, daarbij als voorwaarde stellend dat hij drie present-exemplaren van het boek wilde ontvangen.

JOANNES REDDINGIUS AAN K. J. L. ALBERDINGK THIJM

Hilversum, 25/11 1901.

WelEdHeer.

Hartelijk dank voor uw zending, gaarne zal ik u de drie gewenschte ex. toezenden.

Hoogachtend
uwdw
J. Reddingius.

Toen de concepten Ib en IIa en een brief van J. A. Alberdingk Thijm gezet waren, stuurde Reddingius de handschriften en drukproeven met het volgende schrijven aan Van Deysel terug :

177. J. C. Alberdingk Thijm S.J. (1847-1926) was van 1897-1903 pastoor van 'De Zaaier' te Amsterdam.

178. P. J. H. Cuypers was getrouwd met een zuster van J. A. Alberdingk Thijm.

179. In werkelijkheid bezat J. F. M. Sterck toentertijd een grote verzameling brieven gericht aan J. A. Alberdingk Thijm, daar hij jaren later heeft medegedeeld deze van de erven J. A. Alberdingk Thijm te hebben aangeworven (*Van onzen tijd* XVI (1915-1916), blz. 291).

Hierbij is de volgende toelichting gewenst. J. A. Alberdingk Thijm had geen testamentaire regeling getroffen betreffende zijn schriftelijke nalatenschap. Een aantal brieven aan hem was reeds tijdens zijn leven ondergebracht in een antieke kist, waarvan de sleutel evenwel onvindbaar was en die door Sterck werd aangekocht à raison van f 400.-. In 1916 en 1922, maar ook nog in het begin van de dertiger jaren, heeft Van Deysel bij Sterck navraag gedaan over een en ander. De brieven uit 1916 en ca. 1930 zijn tot nu toe niet teruggevonden, maar voor Van Deysels schrijven uit 1922 zie bijlage F, blz. 240.

Van deze verzameling, die aanvankelijk was ondergebracht in het Ignatius-College te Amsterdam en later werd geschonken aan de Bibliotheca Thijmiana in de Universiteitsbibliotheek te Nijmegen, heeft F. A. Vercammen gebruik gemaakt voor zijn proefschrift (F. A. Vercammen, *Thijm en Vlaanderen*, Amsterdam 1932, blz. 259 [Proefschrift Rijks Universiteit te Utrecht]).

JOANNES REDDINGIUS AAN K. J. L. ALBERDINGK THIJM

Hilversum, 28/2 1902.

WelEd. Heer.

Met bizonderen dank heb ik de eer u toetuzenden de brieven, welke u mij welwillend afstond, van uw hooggeachten vader en Jacques Perk. Het handschrift van den laatste is dikwerf haast niet te ontcijferen; de heer S. L. van Looy (medeuitgever van het boek) en ik hebben de proef naar ons beste weten gecorrigeerd¹⁸⁰.

Heel gaarne zouden wij zien, dat u de 3 gezette brieven even zoudt willen doorlezen, of u alles duidelijk is; 't is van 't hoogste belang dat alles juist weergegeven wordt.

Mocht ik u ooit van dienst kunnen zijn, dan heel gaarne! Met beleefde groet

hoogachtend
uwdw. dr
J. Reddingius.

Welke '3 gezette brieven' worden hier bedoeld? Uit de eerste zin blijkt dat er zowel brieven van Jacques Perk als van J. A. Alberdingk Thijm gezet zijn. Die van Jacques Perk kennen we: het zijn de concepten Ib en IIa. Uit Van Deysse's dagboekanteekening van woensdag 5 maart 1902 blijkt dat hij de drukproef van een brief van J. A. Alberdingk Thijm aan Jacques Perk heeft gecorrigeerd, zodat het aannemelijk is dat deze brief zich toen in het Van Deysse-archief bevond. Dit is des te waarschijnlijker, daar M. A. Perk aan Lodewijk van Deysse een brief van J. A. Alberdingk Thijm aan Jacques Perk heeft gezonden¹⁸¹. Het is niet uitgesloten dat met deze brief van Alberdingk Thijm zijn schrijven aan Jacques Perk van 1 februari 1878 wordt bedoeld, dat is afgedrukt in Betsy Perks boek¹⁸². Het blijft dan echter raadselachtig waarom deze brief thans ontbreekt in het Van Deysse-archief. Zijn bewaarzucht in aanmerking genomen is het onbegrijpelijk dat daaruit een dergelijk dokument zou zijn verdwenen.

180. Uit deze opmerking blijkt dat Betsy Perk de uitgave niet alleen heeft bezorgd. Overigens is het aannemelijk dat het persklaar maken niet zonder moeilijkheden is verlopen. In het Willem Kloos-archief in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag bevindt zich onder signatuur 69 F 13 een brief van Joannes Reddingius aan Willem Kloos van 28 februari 1902 die daarop wijst. Nadat hij Betsy Perk in verband met verwikkelingen rond het handschrift van Jacques Perks drama 'Herman en Martha' - de publikaties daarover worden opgesomd in de te verschijnen bibliografie - 'een razende furie' heeft genoemd, vervolgt hij: 'Door de zorgen van van Looy en mij worden vele dwaasheden voorkomen, 't mensch maakt zich telkens woedend en windt zich op om niets.'

181. Zie hiervoor bijlage C, brief I van M. A. Perk aan K. J. L. Alberdingk Thijm, blz. 236.

182. Betsy Perk, blz. 77-78; *Brieven en dokumenten*, blz. 117-118.

Enkele dagen na het schrijven van bovenstaande brief kwam Joannes Reddingius tot een 'merkwaaardige ontdekking'.

JOANNES REDDINGIUS AAN K. J. L. ALBERDINGK THIJM

Hilversum, 2/3 1902.

WelEd. Heer.

'k Kom tot een merkwaaardige ontdekking, n. m. l. dat de brieven van Jacques Perk, welke op 't oogenblik gezet staan niet de echte brieven zijn, doch slechts de kladjes, waaruit hij de werkelijke brieven saamstelde.

Ds. Perk heeft zich dus vergist¹⁸³, ruim tien jaar geleden heeft ZEd de echte brieven aan zijn zuster ter hand gesteld¹⁸⁴, doch schijnt dit vergeten te zijn. U zult het mij, naar ik hoop, niet euvel duiden, dat ik u onwetend moeite veroorzaakte. Gaarne ontving ik enkel de afdruk van uws vaders brief gecorrigeerd terug.

Met beleefde groeten

hoogachtend

Uw dw

J. Reddingius.

Op woensdag 5 maart 1902 tekende Van Deyssel aan dat hij had gecorrigeerd 'proef brief [doorgehaald : Jacq. Perk] J. A. Alb. Th. aan Jacques Perk'¹⁸⁵.

De gezette kladjes waren de concepten Ib en IIa. Blijkbaar heeft in 1902 niemand ingezien dat de ongedateerde brouillons Ia en IIb, die Reddingius aanduidt als 'de echte brieven', helemaal geen definitieve brieven zijn, want ze werden wel als zodanig in het boek van Betsy Perk opgenomen. Gelet op de zinsnede 'de afdruk van uws vaders brief' is er, zoals in het voorafgaande is besproken, één brief van J. A. Alberdingk Thijm gezet waarvan het handschrift zich in maart 1902 in het Van Deyssel-archief bevond. Waarschijnlijk is dit zijn brief aan Jacques Perk van 1 februari 1878 geweest. Aan het verzoek van Reddingius heeft Van Deyssel inderdaad voldaan, daar in het Van Deyssel-archief geen drukproef van een brief van J. A. Alberdingk Thijm meer aanwezig is.

Ruim een week later kwam Reddingius nog eens terug op de drukproeven met het volgende schrijven :

183. Ds. Perk vergiste zich wel vaker; zie hiervoor noot 196, blz. 236 en bijlage C, brief II van M. A. Perk aan K. J. L. Alberdingk Thijm, blz. 237-238.

184. In werkelijkheid waren dit niet de echte brieven, maar de concepten Ia en IIb.

185. Dagboekantekening van Lodewijk van Deyssel, Van Deyssel-archief, Delft.

JOANNES REDDINGIUS AAN K. J. L. ALBERDINGK THIJM

Hilversum, 12/3 1902.

WelEd. Heer.

Er wordt mij gevraagd naar een afdruk van de kladbrieven van Jacques Perk, doch ik kan er de familie niet meer aanhelpen [lees : aan helpen], daar 't zetsel reeds gedistribueerd is. Kunt u mij wellicht de proef zenden, welke ik u toezond ? Heeft u haar niet meer, dan behoef ik geen bericht.

Met beleefden dank
hoogachtend
uw dw
J. Reddingius

Op dit laatste verzoek van Joannes Reddingius is hij niet ingegaan, daar de beide drukproeven van de concepten Ib en IIa met inktcorrecties in zijn handschrift zich nog steeds in het Van Deyssel-archief bevinden.

Ondanks de drie present-exemplaren van Betsy Perks boek, waar Van Deyssel in zijn antwoord van november 1901 blijkbaar om had gevraagd, heeft hij deze uitgave nergens besproken. Wèl heeft hij zich echter enkele jaren later geringschattend uitgelaten over de persoon van de samenstelster, toen hij haar terloops karakteriseerde als 'de ridicule tante'¹⁸⁶.

186. De terloopse opmerking maakte Van Deyssel naar aanleiding van K. K. [K. Kuiper], '[Bespreking van J. Aleida Nijland, *Jacques Perk*. (Mathilde-Iris). Een studie]', in *Onze eeuw* VI (1906), deel IV, blz. 473-475 [december]. Rubriek-titel 'Boekbesprekingen'.

Dit boekje is een herdruk van het gelijknamige opstel in *De gids* LXVI (1902), deel IV, blz. [273]-311 [november] en verscheen waarschijnlijk mede met het oog op Jacques Perks 25ste sterfdag op 1 november 1906.

Lodewijk van Deyssel [K. J. L. Alberdingk Thijm], 'Nederlandsche letterkunde van den tegenwoordigen tijd, in *De XXe eeuw* XIII (1907), deel I, blz. [78]-121 ; over Perk blz. 119-120 [januari] ; herdrukt als 'Nederlandsche letterkunde van den tegenwoordigen tijd', in Lodewijk van Deyssel [K. J. L. Alberdingk Thijm], *Verzamelde opstellen*, deel X, Amsterdam 1907, blz. [77]-155 ; over Perk blz. 155.

BIJLAGEN

BIJLAGE A

Deze briefkaart noemt Stuiveling ten onrechte een brief. Daar de tekst in de *Brieven en dokumenten* een aantal onjuistheden bevat, wordt hij hier nogmaals afgedrukt.

JACQUES PERK AAN J. A. ALBERDINGK THIJM

oûjaar 1878

Hooggeleerde Heer !

't Is mij, hoop ik, geoorloofd u en de uwen op het hartelijkst den nieuwjaarsgroet te brengen ?

Jacques Perk

P. S. Helaas veroorloofde mijne betrekking van medewerker aan Het Handelsblad mij sinds twee maanden niet een Donderdagavond bij u te slijten. Wees overtuigd Hooggeleerde Heer ! dat alleen tijdsgebrek mij daartoe dreef.

In *Het korte leven van Jacques Perk*³ worden op blz. 85-88 de onprettige kanten van zijn tijd bij het *Algemeen handelsblad* wel besproken, maar het is aannemelijk dat hij het er nog veel minder naar zijn zin heeft gehad dan uit Stuiveling's biografie blijkt. In de Bibliotheek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden berust onder signatuur Letterkunde 1969 de volgende op postpapier van het American Hotel te Amsterdam geschreven brief van M. A. Perk aan J. Aleida Nijland :

M. A. PERK AAN J. ALEIDA NIJLAND

Amsterdam, 16 Oct 1906

Waarde Juffr Nijland,

Gisteren was ik uit de stad. Bij mijn thuiskomst vond ik het exemplaar van uw studie¹⁸⁷, dat gij zoo vriendelijk waart mij toe te denken. Besten dank daarvoor.

[5] Het exemplaar van mijn: In de Belg. Ardennen¹⁸⁸ heb ik besteld doch nog niet ontvangen. Zoodra ik het in handen heb, zal het U geworden, met de besproken aanwijzingen.

187. Zie noot 186.

188. M. A. Perk, *In de Belgische Ardennen*, Haarlem 1905⁴.

- Wat uwe vraag ¹⁸⁹ betreft, moet ik u tot mijn leedwezen antwoorden, dat ik bezwaar heb haar toestemmend te beantwoorden. Behalve de grieven, die ik persoonlijk tegen het Handelsbl. heb, komt dan hier
- [10] bij nog in rekening de wijze, waarop dit mijn [onleesbaar] jongen heeft behandeld en die hem zoo ontzettend veel verdriet gedaan heeft en de onverschillige wijze waarop dit van zijnen onverwachten dood melding maakte ¹⁹⁰, en die den door u ook hooggeschatten Mr. Warner v. Lennep noopte zich naar het bureel der hoofdredactie
- [15] te begeven en de Heeren „een standje te maken” (hij zelf deelde in der tijd mij de zaak mede/en ik haal zijn eigen woorden aan) over hun houding, welk standje aanleiding gaf tot het opnemen van een uitvoeriger meer waardeerend bericht en van een proeve van Jacques' talent van zijne sonnetten, door den Heer v. L. hun uit het hoofd voorgedragen ¹⁹¹.
- [20] Als ik mij niet vergis, heeft mijne zuster Betsy in haar boek over Jacques' werkzaamheid aan het Handelsblad een en ander medegedeeld ¹⁹².
- [25] U begrijpt dus zeker wel, dat ik niet veel voel voor het denkbeeld dit Blad, zij het ook indirect, boven andere groote bladen een dienst te bewijzen, vooral waar het den persoon van Jacques Perk geldt. Mondeling hoop ik wel eens U nadere bijzonderheden mede te deelen.
- [30] Inmiddels blijf ik met vriendschappelijke waardeering en beleefde groeten

Uw dienstw
M. A. Perk

BIJLAGE B

M. A. PERK AAN J. A. ALBERDINGK THIJM ¹⁹³

Met de U verleende onderscheiding ¹⁹⁴, hartelijk geluk

Uw dienstw
M. A. Perk

A. 12/5 87

189. Waarschijnlijk een vraag om een artikel in het *Algemeen handelsblad* te mogen schrijven ter gelegenheid van Jacques Perks 25ste sterfdag op 1 november 1906.

190. [Anoniem] [?], '[In memoriam Jacques Perk]', in het *Algemeen handelsblad*, donderdag 3 november 1881, blz. 4. Rubriektitel 'Vervolg der nieuwstijdingen'.

191. Een anoniem [?] verslag van het bezoek van W. W. van Lennep (zie voor hem noot 30, blz. 200-201) en de niet zonder fouten geciteerde tekst van 'Woudzang' zijn opgenomen in het *Algemeen handelsblad*, vrijdag 4 november 1881, blz. 3.

192. Betsy Perk, blz. 22.

193. Briefkaart in het Van Deysseel-archief, Delft.

194. Het is niet duidelijk om welke onderscheiding het hier gaat.

BIJLAGE C

I M. A. PERK AAN K. J. L. ALBERDINGKK THIJM

Amst. 17 [of 12 ?] [maand onleesbaar] [geen jaar]

Geachte Heer,

- Toen gij de uitgave der brieven van Uwen geëerden vader ¹⁹⁵ voorbereidet, hebt gij ook aan mij het verzoek gericht, mocht ik eenig schrijven van hem bezitten, dit U af te staan ¹⁹⁶. Ik wist wel dat ik epistels van hem ontvangen had : ben aan het zoeken getogen.
- [5] Doch zonder eenig succes. Ook onder de papieren van Jacques zocht ik. Maar evenmin gelukte het mij wat te vinden, hoewel ik wist dat hij met uwen vader een briefwisseling van heel teederen aard gevoerd had. Wel kwamen [lees : kwam] mij in handen de copy van een paar brieven door Jacques geschreven, die ik later aan mijne
- [10] zuster Betsy Perk zond ¹⁹⁷. En nu, geheel onverwacht, ter plaatse waar ik niet had hunnen vermoeden dat zij lagen, heb ik de geheele briefwisseling ¹⁹⁸ ontdekt en haast mij U die te zenden, om U daarover de vrije beschikking te laten.
- Het beeld van uwen vader verschijnt daarin in zulk een liefelijk
- [15] licht, de geest, die in zijn schrijven aan den vermetelen knaap ¹⁹⁹ ademt, is zóo mild, zóo groot, dat ik het zonde en jammer zou vinden, indien deze bijdrage tot de kennis van het karakter van den nobelen man verborgen bleef. Ook als blijk van zijne waardeering van het ontlukend talent van Jacques hebben deze brieven waarde.

Hoogachtend

Uw dw.

M. A. Perk

195. *Jos. Alb. Alberdingk Thijm*. In zijne brieven geschetst als christen, mensch, kunstenaar, ed. Catharina Alberdingk Thijm, Amsterdam 1896 [dit boek verscheen in de tweede helft van februari 1896].

196. M. A. Perk vergist zich hier; het verzoek brieven van J. A. Alberdingk Thijm ter beschikking te stellen was in werkelijkheid uitgegaan van Catharina Alberdingk Thijm.

197. Dit waren de concepten Ia en Iib, die in 1902 zijn gepubliceerd in het boek van Betsy Perk; zie hiervoor blz. 232.

198. Dit waren dus minstens : de brief van J. A. Alberdingk Thijm aan M. A. Perk van 14 november 1876, de concepten Ib en Iia en waarschijnlijk de brief van J. A. Alberdingk Thijm aan Jacques Perk van 1 februari 1878; zie hiervoor blz. 232.

199. Het is niet met zekerheid te bepalen welke brief hier wordt bedoeld. Waarschijnlijk is het zijn schrijven van 1 februari 1878; zie hiervoor blz. 232.

II M. A. PERK AAN K. J. L. ALBERDINGK THIJM²⁰⁰

Amsterdam, American-hotel 19 Maart 1913

Zeer geachte en waarde Heer !

- Vreezende, dat met dit barre weder, een verblijf in mijn geliefde Laroche²⁰¹ niet lang duren zal, haast ik mij uw schrijven van eergisteren²⁰², dat mij veel genoegen deed, te beantwoorden. Wat de hoofdzaak betreft, de kwestie der brieven van Jacques²⁰³, moet ik
- [5] U tot mijn spijt teleurstellen. Ik herinner mij daarover niets. Het is mij bijgebleven dat indertijd, toen U de uitgave van de brieven van mijnheer uw vader²⁰⁴ voorbereidet, maar ik vergis mij, dat deed Mejuffr. uwe zuster, en ik een verzoek ontving om mocht er correspondentie van hem aan Jacques in mijn bezit zijn, die af te staan,
- [10] [ik] geantwoord heb, dat ik niets gevonden had²⁰⁵, en toen later ik een brief van hem vond²⁰⁶, U dat heb geschreven²⁰⁷, dezelfde vergissing begaande als hierboven, en daarna van U vernam, dat niet gij, maar mejuffr. Cath. A. T. de circulaire had uitgevaardigd en de bezorgster der uitgave was²⁰⁸. Dat is alles wat ik mij herinner van
- [15] de correspondentie over die zaak.
- Heeft U nu in uw bezit copiën [lees : copieën] van brieven van Jacques²⁰⁹ en verlangt U die een bestemming²¹⁰ te geven en daarom [daarvoor ?] mijn verlof te verwerven, dan geef ik U dat gaarne.

200. Adres op enveloppe, die is afgestempeld Amsterdam, 19 maart 1913 :

Monsieur K. J. L. Alberdingk Thijm,
Grand Hotel des Ardennes,
Laroche (Lux.) Belgique.

Volgens de Biografische gegevens van het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, kaart X, verbleef Van Deyssel in deze maand te Laroche. Het is curieus dat hij in zijn notitieboekje van 1913 veelal aantekent wie hij een brief heeft geschreven. Tijdens zijn verblijf in Laroche heeft hij opmerkelijk veel brieven verzonden, maar dat hij er ook een aan Ds. Perk geschreven heeft, zoals we weten uit brief II van M. A. Perk aan K. J. L. Alberdingk Thijm, werd nu juist niet door hem aangetekend !

201. Ds. M. A. Perk heeft het toerisme in Laroche ten zeerste bevorderd. Van zijn hand verschenen verschillende reisbeschrijvingen, zoals *In de Belgische Ardennen*, dat door Van Deyssel is besproken in *De Amsterdammer*, 2 juli 1882, blz. 4.

202. Deze brief van Van Deyssel aan M. A. Perk van 17 maart 1913 is tot nu toe niet teruggevonden.

203. Het is niet duidelijk welke kwestie Van Deyssel in zijn brief heeft besproken.

204. Zie hiervoor noot 195.

205. Deze brief van M. A. Perk aan Catharina Alberdingk Thijm is tot nu toe niet teruggevonden.

206. Dit is waarschijnlijk de brief van J. A. Alberdingk Thijm aan Jacques Perk van 1 februari 1878.

207. Zie hiervoor bijlage C, brief I van M. A. Perk aan K. J. L. Alberdingk Thijm.

208. Deze brief van Lodewijk van Deyssel aan M. A. Perk is tot nu toe niet teruggevonden.

209. Het is niet duidelijk welke copieën hier worden bedoeld. Misschien zijn het de concepten Ib en IIa die Ds. Perk vroeger aan Van Deyssel had gezonden.

210. Het is niet duidelijk welke bestemming hier wordt bedoeld.

[20] Ik heb genoeg vertrouwen in U, dat gij er een goed gebruik van zult maken.

Wat gij mij verder mededeeldet aangaande de Perkbank ²¹¹ verblijdde mij zeer; en ik ben U daar zeer erkentelijk voor.

[25] Gelieve mijn beleefde groeten aan U zelven te aanvaarden en ze over te brengen aan mijn vriend Jules Tacheny ²¹² en zijn vrouwtje en dochtertje, die ik hoop dat niet te veel geleden hebben van het barre weder en den [onleesbaar] en mij met de meeste hoogachting te gelooven

Uw dienstw.

M. A. Perk

Ik zal Tacheny spoedig schrijven.

BIJLAGE D ²¹³

I WILLEM KLOOS AAN K. J. L. ALBERDINGK THIJM

Den Haag, 4 Maart 1924

Waarde Vriend,

Mag ik mij even tot je wenden met een verzoek om inlichting? Het betreft een kwestietje uit een meer dan 40 jaren oud verleden waarover ik alleen bij u eenig uitsluitel krijgen kan.

[5] Ik ben thans bezig te lezen een boek *Romantik und Neuromantik* ²¹⁴ door Dr. Ika A. Thomese (in 1923 verschenen) ²¹⁵. Daar staat op bladz. 113 het volgende:

[10] "Vereinzelt besuchte Perk (nl Jacques) den Kreis der jungen Männer, die jeden Dienstagabend im Hause Alberdingk Thijms zusammenkamen und die Schönheit der Literatur ihres Vaterlandes von Vondel und Hooft bis Potgieter, sowie die Dichtung Virgils und der Griechen bewunderten."

[15] Dit detail uit Perk's leven kende ik tot dusver niet, of het was mij ontgaan, en ik vond het dus interessant het te vernemen. Maar de volzin, dien Dr. Thomese dan laat volgen, bracht mij weer in twijfel. Immers daar lees ik: Zu den regelmäsigen Besuchern gehörten u. a. Kloos und Verwey. Want het staat vast, dat, zooals je zelf óók weet, ik nooit op zoo'n avondje bij je Papa ben geweest, en Verwey evenmin. Dit laatste detail dus moet mej. Dr. Thomese

[20] uit haar duim gezogen hebben en nu vraag ik mij dus af: is dit óók het geval met haar bericht over de tegenwoordigheid van Jacques

211. Zie voor een afbeelding hiervan *Brieven en dokumenten*, blz. [432].

212. Jules Tacheny (1870-1920), eigenaar van het Grand Hôtel des Ardennes te Laroche.

213. Beide brieven bevinden zich in het Van Deyssel-archief, Delft.

214. Kloos schrijft dit zodanig, dat men evengoed kan lezen 'Neu Romantik'. Van Deyssel heeft het dan ook zo gedaan, getuige bijlage E, blz. 239-240.

215. Kloos plaatst hier evenmin als elders in zijn brief het accentteken.

Perk op die avondjes ? Want ik kan mij niet herinneren, dat Jacques Perk daar ooit met mij over sprak dat hij daar telkens heenging. 't Is mogelijk, dat hij mij vertelde, dat hij daar wel eens gehospiteerd heeft, maar dit is mij dan in elk geval ontgaan.

- [25] Daar ik over Dr. Thomese's boek voor de Aprilaflevering wil schrijven, zou je mij een ontzaglijk genoegen doen, als ik hier spoedig antwoord op krijgen kon ²¹⁶.
Met hartelijke groeten van ons allen,
je Willem Kloos

II WILLEM KLOOS AAN K. J. L. ALBERDINGK THIJM

Den Haag, 22 Maart 1924

Beste Vriend,

- Hartelijk wil ik je even dankzeggen voor je kostbare mededeeling over het niet bestaan hebben van eenig persoonlijk verband tusschen je Papa en Verwey. Ik heb daar een erkentelijk gebruik van gemaakt in mijn stuk, dat ik je verzoek, om te willen dóórzien, daar ik mij
- [5] veroorlooven moest, ook een paar opmerkingen te maken over jezelf en je werk, hetgeen wenschelijk was omdat die juffrouw Ika Thomèse jou een romanticus noemt. D. w. z. je bent, volgens haar, een auteur, die moet gerekend worden te behooren tot de Romantische school, die in de 19e eeuw, in Duitsland, Frankrijk (Hugo)
- [10] en Engeland (Byron) zooveel stof heeft opgewaaid. Ik heb natuurlijk over die onwaarheid in mijzelf hartelijk moeten lachen en heb, in mijn opstel, radicaal met haar afgerekend.
[...].

[De rest van de brief handelt over heel andere kwesties.]

BIJLAGE E

Intussen had Van Deyssel zich gezet tot het schrijven van een opstel :

LETTERKUNDIGE VERKEERSPROBLEMEN ²¹⁷

Everhardus Potgieter, Jacques Perk, Willem Kloos,
Albert Verwey en J. A. Alberdingk Thijm.

Van hooggeschatte en bevriende zijde word ik er opmerkzaam op gemaakt, dat in het Duitsche werk van Dr. Ilsa A. Thomese,

216. Het antwoord van Van Deyssel is niet aanwezig in het Willem Kloos-archief in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag en evenmin in het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum aldaar.

217. Aantekening in het Van Deyssel-archief, Delft.

getiteld *Romantik und Neu Romantik*, verschenen in 1923, men leest op bladzijde 113 :

„Vereinzelt besuchte Perk (nl. Jacques) den Kreis der jungen Männer, die jeden Dienstagabend im Hause Alberdingk Thijms zusammenkamen... Zu den regelmässigen Besuchern gehörten u. a. Kloos und Verwey...”

[Hier breekt het opstel reeds af.]

BIJLAGE F

Blijkens een ongedateerde brief uit 1922, niet verzonden maar door een andere vervangen, in welke niet-verzonden brief te lezen staat :

„Gij zeidet mij in 1916 die brieven te hebben „gevonden” in het perceel hoek Cingel en Beulingstraat. Dit perceel is door U gekocht met de zich daarin bevindende zaak en de voorwerpen en papieren, welke tot die zaak behooren. [...]. In het tijdschrift „Van Onzen Tijd” las ik de mededeeling door U, dat gij die brieven van de erven had „verworven”. Maar aangezien ik tot die erven behoer, moest mij daarvan dan toch iets bekend zijn.”.

Op het waarschijnlijk geheel herschreven epistel ²¹⁸ antwoordde J. F. M. Sterck als volgt :

J. F. M. STERCK AAN K. J. L. ALBERDINGK THIJM ²¹⁹

Heemstede, 4 Juli 1922

WelEd G. Heer,

In de door U bedoelde loketkast van de firma C. L. van Langenhuysen zijn door mij geen brieven of andere papieren van uw vader aangetroffen, daar deze door den executeur-testamentair daaruit verwijderd waren.

{5} Op 31 Maart 1894 heb ik van den heer Mr. Evert Slaghek, als executeur-testamentair van Mevrouw de Wed. Alberdingk Thijm, geb. Kerst, aangekocht een kist met papieren en handschriften van wijlen Prof. Dr. J. A. Alberdingk Thijm in volledigen eigendom.

{10} Ik veronderstel, dat hierin zich bevonden de door U bedoelde brieven uit de loketkast.

Hoogachtend
Uw dw.
J. F. M. Sterck

218. Deze brief van Van Deyssel aan J. F. M. Sterck is tot nu toe niet teruggevonden.

219. Aanwezig in het Van Deyssel-archief, Delft.

BIJLAGE G

I HENRIËTTE MOOY AAN WILLEM KLOOS EN JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE

Zomer 1930
Amsterdam.

Lieve Mevrouw en Mijnheer Kloos,

[...].

- Ik begin nu aan een studie voor een (Daar het niet zoo goed is vóór iets af is er over te „kakelen”, zeg ik nog maar niet wát het is, maar ik moet er allerlei dingen voor nasuffelen. In *klad* ligt het al grootendeels gereed) een studie voor een.. Open brief ; maar
- [5] ik zeg nog niet aan wien !²²⁰ Nu behoort tot de dingen die ik zeér nauwkeurig er voor weten moet iets dat, naar ik hoop door Mijnheer Kloos wel geweten wordt en dat hij mij misschien wel zou willen mededeelen. Het schijnt bekend te zijn dat Jacques Perk den moed, het prachtige hooge gevoel, heeft gehad, een bijdrage
- [10] van den ouden Alberdingk Thijm geweigerd te hebben met de woorden : „Ik plaats geen werk van”, of „ik werk niet samen met” „een roomsch-katholiek.”
- Kan ik dit ergens lezen ? Is het inderdaad gebeurd ? Ik vind het erg scherp en strijdlustig van houding en, tegenover een man als, naar
- [15] „de algemeene berichten” luiden, de oude Alb. Thijm er een was, niét mooi. Bezien echter van een hóóger standpunt dan dat der menschelijke verhoudingen (hij zoo jong, de ander zoo bejaard, verdienstelijk en achtenswaardig) vind ik het *prachtig* en in het „raam” van het plan dat ik onderneem komt het *zeer wel* te pas.
- [20] Maar wáárin kan ik het lezen ? Nu zeide Dr. Boeken²²¹ mij dat de heer Kloos me zéker wel op het spoor ervan zou kunnen brengen en daarom ben ik nu zoo vrijmoedig U te vragen of Dr. B. zich daarin niet vergist en of U zoo vriendelijk zoudt willen zijn mij daarin ter hulp te komen. Ik hoóp dat ik er U geen last mede veroorzaak.
- [...].

220. Het is twijfelachtig of deze 'Open brief' ooit is verschenen. Hij is in ieder geval niet aanwezig in de verzameling knipsels van Henriëtte Mooy [Johanna Carolina Henriëtte Mooij, Amsterdam, 24 januari 1890-Maarssen, 30 maart 1974] in het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum te Den Haag.

221. Hendrik Jan [Hein] Boeken (Amsterdam, 2 december 1861 - Amsterdam, 19 oktober 1933) ; classicus, leraar te Amsterdam en Hilversum, zeer bevriend met Willem Kloos en redakteur van *De nieuwe gids* van 1893 tot zijn dood. Na zijn overlijden bezorgde Henriëtte Mooy met enkele anderen de bundel *Proza en poëzie van Hein Boeken*, Amsterdam 1936.

222. Jacqueline Reyneke van Stuwe (Muntok, 13 augustus 1881 - Den Haag, 21 september 1955) ; zuster van Jeanne Kloos-Reyneke van Stuwe, woonde bij haar en Willem Kloos aan de Regentesselaan 176 te Den Haag. Vanaf 1919 redaktrice van *De Hollandsche lelie*, schreef meisjesboeken, amusementsromans en toneelstukken.

Ontvangt U en ook mej. Jacqueline met de mooie aandachtige neus ²²², vele hartelijke groeten

Van Uwe U toegenegene
Henriëtte.

II WILLEM KLOOS AAN HENRIËTTE MOOY

Den Haag, 9 Juli 1930

Waarde Henriëtte,

Vermoedelijk mag ik u wel zoo noemen, evenals mijn vrouw dat doet. En waarschijnlijk zult ge er ook geen oogenblik boos over worden, als ik u zeg, dat ik u daardoor op meer natuurlijke toon de waarheid over wat gij mij vraagt, precies kan vertellen, zooals zij is.

[5] Welnu, dit heele verhaal wat gij gehoord hebt, en dat dus blijkbaar onder een aantal menschen, de ronde doet nl, dat Jacques Perk een periodiek zou geredigeerd hebben, en dat hij daarvoor een bijdrage zou hebben geweigerd van prof. J. A. Alberdingk Thijm, moet mij lijken, evenals zooveel dingen, die door latergeborenen over de [10] literatoren van '80 beweerd worden en verteld, niets meer te zijn dan een zotte fantasie ²²³.

Jacques die op 22½ jarigen leeftijd overleed, heeft natuurlijkerwijs nooit aan het hoofd van een tijdschrift kunnen staan, en dus ook geen inzending daarvoor van een beroemd en hoogstaand man, [15] zooals prof. Alberdingk Thijm was, gelezen en toen geweigerd. Hoe verzinnen de menschen toch zulke dingen?

Bovendien kende Jacques Perk den ouden heer Alberdingk Thijm persoonlijk : hij had wel eens als jonge knaap mogen hospiteeren op de literaire avondjes die A. Th. te zijnen huize voor jonge literatoren [20] organiseerde, en Jacques, die zeer maatschappelijk gevormd was, en al het literaire wat van anderen kwam, eer te veel goed- dan afkeurde, zou om die redenen dus óók gesteld dat hij ooit een orgaan geredigeerd had, eer een inzending van den ouden heer Thijm met vreugde begroet hebben, dan vierkant afgewezen.

[25] Zoó staat het met dit kwestietje, dat mij vroolijk heeft gemaakt en wijs tegelijkertijd. Want als een teeken des tijds, want van hoe men telkens dwaasheidjes bedenkt, en deze dan als historische feiten vertelt, lijkt mij wat men u bericht heeft, allerkarakteristiekst.

Met hartelijke groeten van mijn vrouw en mij.

[30] Uw genegene

Willem Kloos

223. In tegenstelling tot wat Willem Kloos hier schrijft, is Jacques Perk wel degelijk betrokken geweest bij het redigeren van een periodiek. Ds. Perk deelt mee dat zijn zoon hem regelmatig hielp bij zijn werkzaamheden voor het familieweekblad *De Hollandsche illustratie* (M. A. Perk, *Herinneringen aan personen en feiten*, Leiden 1913, blz. 131). Zie hiervoor ook Jacques Perk aan Joanna C. Blancke, 25 januari 1881 (*Een dichter verliefd*, blz. 14-16; opmerking blz. 15; *Brieven en dokumenten*, blz. 293-295; opmerking blz. 294).